

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Кафедра статистики та математичних методів в економіці
Кафедра економіки, права та управління бізнесом**

Допущено до захисту
Завідувачка кафедри
статистики та ММЕ
Ольвінська Ю.О.

“ ____ ” ^(підпис) _____ 2024 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра**

**зі спеціальності 051 «Економіка»
за освітньою програмою
«Бізнес-економіка та аналітика»**

на тему: «Статистичний аналіз конкурентної політики в Україні»

Виконавець:

студент факультету економіки та управління
підприємництвом

Ісаєв Самір Ромазанович _____

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Ольвінська Юлія Олегівна _____

АНОТАЦІЯ

Ісаєв С., «Статистичний аналіз конкурентної політики в Україні».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «051 Економіка» за освітньою програмою «Бізнес-економіка та аналітика». – Одеський національний економічний університет. – м. Одеса, 2024 рік.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – конкуренція та конкурентна політика в Україні.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти поняття «конкуренція» та «конкурентна політика».

Проведено статистичний аналіз стану конкуренції в державі та вплив конкурентної політики на розвиток національної економіки.

За результатами проведеного дослідження визначено основні шляхи посилення конкурентної політики держави, напрями підвищення ефективності механізму регулювання конкуренції на ринках України.

Ключові слова: статистичний аналіз; конкуренція; конкурентна політика; конкурентоспроможність; конкурентне середовище.

ANNOTATION

Isaev S., "Statistical analysis of competitive policy in Ukraine."

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty "051 Economics" under the educational program "Business Economics and Analytics". – Odesa National University of Economics. - Odesa, 2024.

The bachelor's qualification work consists of three sections. The object of the research is competition and competitive policy in Ukraine.

The paper examines the theoretical aspects of the concept of "competition" and "competitive policy".

A statistical analysis of the state of competition in the state and the influence of competition policy on the development of the national economy was carried out.

Based on the results of the research, the main ways of strengthening the state's competitive policy, directions of increasing the efficiency of the competition regulation mechanism on the markets of Ukraine have been determined.

Keywords: statistical analysis; competition; competitive policy; competitiveness; competitive environment.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ.....	6
1.1. Сутність та роль конкуренції і конкурентної політики.....	6
1.2. Теоретичні засади та методи правового регулювання відносин конкуренції.....	19
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	31
2.1. Аналіз динаміки основних показників конкуренції на українських ринках.....	31
2.2. Аналіз правових форм та засобів реалізації конкурентної політики держави.....	42
2.3. Оцінка конкурентного середовища і конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в Україні	49
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВІ.....	65
3.1. Виявлення можливих шляхів посилення конкуренції та державної конкурентної політики.....	65
3.2. Підвищення ефективності механізму та інструментів регулювання конкуренції в Україні.....	72
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Актуальність теми. Роздробленість ринків, динамічний розвиток глобалізації та швидкий технологічний прогрес вимагають постійного удосконалення і адаптації економічних систем до сучасних викликів. Одним із ключових факторів успішного функціонування ринкової економіки є належний рівень конкуренції, яка є каталізатором інновацій, зростання продуктивності та поліпшення якості товарів та послуг.

Україна, як держава із розвинутою ринковою економікою, не є винятком і також стикається з важливим завданням стимулювання конкуренції та впровадження ефективної конкурентної політики. Правильне регулювання, а також підтримка конкуренції є необхідними елементами для забезпечення справедливої гри на ринках, захисту прав споживачів й сприяння розвитку підприємництва, інновацій.

У зв'язку з цим, актуальним стає вивчення особливостей конкуренції та конкурентної політики в Україні, їх впливу на економічний розвиток країни, а також шляхи їх подальшого вдосконалення. Розуміння проблем та викликів, з якими зіштовхнулася Україна в контексті конкуренції, допоможе знайти ефективні рішення для підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Результати цього дослідження сприятимуть поглибленню розуміння сутності конкуренції та конкурентної політики в Україні, виявленню ключових проблем та шляхів їх вирішення, а також внесенню вагомого внеску в практичне вдосконалення конкурентного середовища країни.

Таким чином, дана дипломна робота спрямована на розкриття основних аспектів конкуренції та конкурентної політики в Україні, виявлення проблем та недоліків існуючої системи, а також визначення напрямків для подальшого удосконалення цих процесів.

Мета роботи – дослідження особливостей конкуренції й конкурентної політики в Україні, аналіз проблем та недоліків існуючої системи, а також

розробка пропозицій та рекомендацій щодо їх подальшого удосконалення.

Завдання, які потребують вирішення:

- з'ясування сутності та ролі конкуренції і конкурентної політики;
- вивчення теоретичних засад та методів правового регулювання відносин конкуренції;
- вивчення зарубіжного досвіду реалізації конкурентної політики;
- проведення аналізу основних показників динаміки конкуренції на ринках держави;
- проведення аналізу правових форм та засобів реалізації конкурентної політики держави;
- здійснення оцінки конкурентного середовища і конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в Україні;
- виявлення можливих шляхів посилення конкуренції та державної конкурентної політики;
- пошук напрямів та засобів підвищення ефективності механізмів та інструментів регулювання конкуренції в Україні;
- визначення векторів стимулювання конкуренції на ринках України.

Об'єкт дослідження – конкуренція та конкурентна політика в Україні.

Предмет дослідження – особливості функціонування конкуренції в Україні, включаючи ринкові умови, діюче законодавство, структуру ринків, а також взаємодію між суб'єктами господарювання.

Методи дослідження. Вирішення поставлених у роботі завдань здійснено з використанням таких прийомів і методів дослідження: метод логічного узагальнення; методи аналізу та порівняння, графічний і табличний методи; метод монографічного аналізу; аналіз динаміки.

Інформаційною базою дослідження стали дані Державної служби статистики; звіти Антимонопольного комітету України, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, нормативно-правові акти, інформація з мережі Інтернет згідно теми кваліфікаційної роботи.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основні результати дослідження та висновки було представлено на конференціях ОНЕУ та опубліковані у тезах та статті:

Ісаєв С. Р. Статистичний аналіз основних показників конкуренції на ринках України [Текст] / С. Р. Ісаєв, Ю. О. Ольвінська // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць. Випуск 10. Частина I. Одеса, ОНЕУ. 2024. С. 91 – 67.

Ольвінська Ю.О., Ісаєв С. Р. Статистичний аналіз реалізації конкурентної політики держави. Актуальні аспекти сучасної статистичної науки і практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті проф. А.З. Підгорного, м.Одеса, 7 червня 2024 р. Одеса, 2024, с.85-56.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність та роль конкуренції і конкурентної політики

Конкуренція та конкурентна політика в економіці будь якої держави відіграє дуже важливу роль, адже має вирішальне значення у процесі стабільного функціонування ринкових відносин, зокрема допомагає у стимулюванні розвитку підприємництва та інновацій.

Зазначимо, що конкуренція являє собою досить складний процес змагання між окремими суб'єктами бізнесу за ринок, у результаті чого виникають певні конкурентні відносини, що зумовлюють необхідність в підвищенні ефективності виробництва за рахунок модернізації виробничих технологій, зниженні вартості виробництва, а також підвищенні якості асортименту готової продукції тощо.

У свою чергу, слід розуміти, що конкурентна політика являє собою складну систему певних заходів та правил, спрямованих на запобігання (уникнення) антиконкурентним діям, захист прав споживачів і, в свою чергу, забезпечення економічного й інноваційного розвитку.

Вважаємо, що сьогодні забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному ринку є однією із ключових проблем нашої держави, що передує розвитку її економіки. У зв'язку із цим, на нашу думку, доцільно перш за все дослідити сутність конкуренції та конкурентної політики, а також виявити яке значення вони мають для подальшого розвитку вітчизняної економічної системи.

Опрацювавши джерела наукової літератури, дійшли висновку, що поняття «конкуренція» є настільки багатозначним і характеризується багатогранністю підходів до його тлумачення (переважно розглядається, як форма економічних відносин, як інститут і як рушійна сила розвитку підприємництва), а також не можна охопити даний термін яким-небудь єдиним універсальним визначенням, адже серед вчених до сих пір не існує єдиної думки стосовно його розуміння.

Можливо думки учених стосовно трактування сутності даного поняття

різняється тому, що одні автори розглядають конкуренцію, як процес змагання між учасниками ринку, а інші – як форму руху капіталу.

Наприклад, С.В. Смирнова розглядає конкуренцію як «і спосіб господарювання, і такий спосіб існування капіталу, коли один капітал конкурує з іншим капіталом», до того ж як стверджує науковець вона «виступає в ролі стихійного регулятора суспільного виробництва» [3].

У процесі аналізу теоретичних положень визначень понять «конкуренція» І.А. Чіков показав, що «змістовно конкуренція – це перш за все економічне суперництво; боротьба з метою отримання умов для максимізації доходу; процес управління тощо» [9].

Проте, деякі автори, зокрема Н.М. Нілова та Т.О. Семененко вважають, що «тільки у вузькому розумінні конкуренцію можна трактувати як боротьбу незалежних економічних суб'єктів за обмежені економічні ресурси, адже як спосіб господарювання вона являє собою систему дій економічних суб'єктів на ринку, боротьби між ними з метою забезпечення кращих можливостей збуту продукції, задовольняючи потреби споживачів» [12].

Зауважимо, що «еволюція» сутності поняття «конкуренція», як процесу змагання (боротьби) учасників ринку, певним чином зумовлена трансформацією економічних теорій.

Конкуренція відіграє важливу роль та значення у регулюванні ринку, встановлені відносин між суб'єктами бізнесу, захисті прав споживачів, інноваційному розвитку підприємництва тощо.

Також, конкуренцію можна розглядати, як одну із важливих форм руху капіталу, оскільки вона стимулює держави вкладати фінансові ресурси у розвиток галузей промисловості, а суб'єктів господарювання спонукає до пошуку вітчизняних й іноземних інвесторів та здійснення власних капіталовкладень у нові (інноваційні) технології, розвиток нових товарів та послуг, а також підвищення ефективності виробництва загалом (зростання рівня продуктивності праці й підвищення рівня ефективності виробництва), що, в кінцевому результаті впливає на зростання рівня економіки держави, її

конкурентоспроможності (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Модель конкуренції, як форми руху капіталів

(Побудовано автором)

Слід розуміти, що конкуренція, як форма руху капіталу, може здійснюватися на різних рівнях: між суб'єктами господарювання в одному й тому ж секторі ринку, між різними секторами ринку, а також на міжнародному рівні. Вона може бути як прямою (якщо суб'єкти господарювання безпосередньо ведуть боротьбу за споживачів на ринку), так і непрямою (якщо суб'єкти господарювання ведуть конкурентну боротьбу за ресурси, необхідні їм для

виробництва певних товарів).

Вважаємо, що в епоху глобальних змін конкуренція, як форма руху капіталу, значно впливає на розвиток фінансово-економічних відносин між державою, суб'єктами господарювання й іншими суб'єктами всередині держави, так і за її межами, при цьому ще й сприяє різкому збільшенню значущості даних відносин.

В умовах глобалізації, запорукою сталого економічного зростання й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності держави, зокрема на зовнішніх ринках збуту, є розробка й експорт інноваційних (високотехнічних) товарів, адже вона виступає у формі унікального в, своєму роді, постачальника, що має можливість добре заробляти й залучати фінансові активи для подальшого розвитку. Тому, на шляху сталого розвитку державам просто необхідно залучати великі інвестиційні потоки у розвиток інноваційної діяльності й розробки інноваційних продуктів, таким чином необхідно виводити економіку на новий щабель розвитку, адже «з огляду на високу конкуренцію на зовнішніх ринках, виробники індустріальних товарів у багатьох наздоганяючих країнах не витримують конкуренції, у результаті чого економічні агенти зайняті в секторах виробництва низькотехнологічних товарів і послуг, але подібні сектори навряд чи стануть драйверами сталого економічного зростання» [18].

Тому, для підтримки галузей промисловості (або окремих, стратегічно важливих підприємств певної галузі) потрібно здійснювати активний пошук джерел фінансових інвестицій та всіляко сприяти їх вливанню у економіку. Так, інвесторами інноваційно-технічного розвитку суб'єктів господарювання на певному ринку можуть бути держава, незалежні зовнішні й внутрішні інвестори, самі суб'єкти господарювання (саморозвиток підприємств за рахунок власних інвестицій) та інші суб'єкти.

Зауважимо, що на активний інноваційний розвиток, а відповідно й на підвищення конкурентоспроможності галузі економіки (чи окремих підприємств) дуже вагомий вплив чинять саме прямі іноземні інвестиції, що значно підсилюють національну економіку й, у свою чергу, сприяють

(стимулюють) її стрімкому сталому розвитку. Як зазначає А.І. Мелешенко, «велику роль в світовій економіці в умовах глобалізації відіграють транснаціональні банки, точніше фінансові корпорації, у склад яких входить ряд підрозділів – комерційний банк, інвестиційний банк, трастова компанія, іноді страхова чи іпотечна компанія» [19].

Також залучити кошти для свого інноваційно-технічного розвитку й підвищення конкурентних позицій на ринку суб'єкти господарювання можуть за допомогою спеціальних міжнародних й державних комерційних установ, банків, страхових компаній, а також за рахунок фінансових ресурсів із державного бюджету, спрямованих на підтримку окремих суб'єктів господарської діяльності (конкуренції на ринку).

На думку деяких авторів, зайнятих питаннями розвитку підприємств й підвищення їх конкурентоспроможності, з розвитком ринкових відносин у вітчизняній економіці поглибилася внутрішньорегіональна і міжрегіональна диференціація економічного розвитку, стали інтенсивнішими і швидкодіючими виробничо-комерційні зв'язки та товарно-грошовий оборот у регіонах [20; 21]».

Зауважимо, що конкуренція, як форма руху капіталу передбачає і зворотній рух фінансових ресурсів – від суб'єктів господарювання до інвесторів, позичальників та фіскальних органів тощо. Наприклад, в результаті вдалого інвестиційного проекту інвестори й спеціальні комерційні установи повертають вкладені кошти й отримують прибутки (чи відсотки за кредитами), а держава – фінансові надходження до бюджетів усіх рівнів у вигляді податків, акцизів, зборів, платежів, штрафів та ін. До того ж, суб'єкти господарської діяльності отримують прибуток, який можуть використати для подальшого свого розвитку й одержання значних конкурентних переваг перед іншими учасниками ринку.

В результаті аналізу наукових джерел [22–24] дійшли висновку, що виділяють такі форми конкуренції, як внутрішньогалузеву, міжгалузеву та міжнародну.

Відзначимо, що внутрішньогалузева та міжгалузева форми конкуренції є одними із ключових елементів функціонування й розвитку ринкової економіки

держави, адже вони чинять суттєвий вплив на ефективність промислового виробництва, обсяг (оптимізацію) фінансових витрат на виробництво продукції, ціни на продукцію (послуги), а також на загальний розвиток економіки в цілому.

Дослідження конкуренції мають важливе значення для формування економічної політики, вони допоможуть усвідомити динаміку ринку та прогнозувати наслідки різних економічних рішень. Проведемо більш детальні дослідження характерних особливостей вище зазначених форм конкуренції на виробництво, ринок та економіку в цілому й здійснимо їх порівняння, адже це допомагає у формуванні ефективної економічної політики, а також розвиватку конкурентоспроможної економіки (табл. 1.1).

Отже, як показують дані таблиці 1.1, кожна із вище зазначених форм конкуренції може мати різні результати для суб'єктів господарської діяльності, а також економіки в цілому, адже впливають на ефективність виробництва, виробничі витрати підприємств, ціни на продукцію тощо.

Внутрішньогалузева конкуренція може призвести до підвищення ефективності, а також продуктивності виробництва в межах певної галузі. Це, у свою чергу, може призвести до зниження витрат на виробництво, а також підвищення якості продукції, що відповідно забезпечує більшу конкурентоспроможність на ринку й збільшення прибутку суб'єктів господарювання. Проте, якщо в галузі спостерігається занадто жорстока конкуренція, це може призвести до банкрутства менш ефективних підприємств і, як наслідок, скорочення робочих місць.

Міжгалузева конкуренція може здійснювати стимулювання підприємств до пошуку нових ринків, а також ресурсів, що, у свою чергу, може призвести до зростання обсягів виробництва продукції й розвитку економіки держави в цілому. Однак, якщо на міжгалузевому рівні спостерігається завищена конкуренція, це може призвести до зміщення продукції з ринку й банкрутства менш ефективних підприємств. Крім того, конкуренція може також призвести й до зростання ціни на певні ресурси, а також збільшення виробничих витрат, що може зменшити обсяги прибутку підприємств.

Таблиця 1.1

Особливості внутрішньогалузевої та міжгалузевої конкуренції

Характерна особливість	Внутрішньогалузева конкуренція	Міжгалузева конкуренція
<i>Між ким встановлюється (здійснюється, відбувається)</i>	Підприємства, що виробляють однакові або ж схожі товари в одній і тій самій галузі промисловості	Підприємства, що виробляють товари або послуги, які можуть бути замінені одне на одного, в різних галузях промисловості;
<i>За що йде боротьба (суперництво)</i>	Покупці товарів (послуг); найкращі умови для продажу своєї продукції, товарів, надання послуг	Покупці (споживачі) товарів й послуг; ринкові позиції підприємства; ресурси (капітал, праця, сировина);
<i>До чого стимулює (змушує) суб'єктів господарської діяльності</i>	Постійне підвищення якості своїх товарів (послуг), а також зниження вартості виробництва продукції; збільшення частки ринку; розвиток технологій виробництва	Постійне підвищення якості своїх товарів (послуг), щоб залучати якомога більше клієнтів; інноваційний та науково-технічний розвиток (прогрес)
<i>Позитивні результати</i>	Підвищення рівня ефективності та продуктивності виробництва продукції в межах галузі; забезпечує зростання рівня конкурентоспроможності на ринку; зростання прибутків підприємств	Зростання виробництва та розвитку економіки в цілому; посилення взаємодії між окремими галузями, що, в свою чергу, стимулює розвиток суміжних галузей; міжгалузева міграція капіталів, їх переливання з менш прибуткових у більш прибуткові галузі виробництва; диверсифікація виробництва
<i>Негативні результати</i>	Занадто жорстока конкуренція в певній галузі, може призвести до банкрутства менш ефективних підприємств, а також скорочення робочих місць; можливе посилення монополізації галузі й, відповідно, зниження рівня конкуренції, що може викликати значне підвищення цін на продукцію і зниження рівня її якості	Якщо конкуренція на міжгалузевому рівні занадто висока, це може призвести до зміщення продукції з ринку, а також банкрутства менш ефективних підприємств. Крім того, можливе зростання ціни на ресурси й збільшення витрат на виробництво, що, в свою чергу може зменшити прибуток підприємств

Джерело: складено за матеріалами [22–24]

Серед інших форм конкуренції виділяють монополістичну, тобто таку, коли на ринку присутня дуже велика кількість малих та середніх за розміром підприємств, що виробляють продукцію, яка, до того ж, може бути взаємозамінною, а покупці мають велику можливість впливу на ціну (вартість)

своєї продукції. Однією із основних особливостей монополістичної конкуренції є те, що за неї кожне підприємство має певну суттєву перевагу на ринку, а також пропонує товари (послуги), що відрізняються від інших товарів (послуг) представлених на ринку [24; 25].

Міжнародна конкуренція має свої характерні особливості і форми, серед яких можна виділити такі: багатонаціональна конкуренція, глобальна конкуренція, експортна конкуренція, конкуренція за іноземні інвестиції, конкуренція за ринки збуту, конкуренція за ресурси (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Основні форми міжнародної конкуренції

(Джерело: складено автором за даними [24; 26; 28])

Таким чином, міжнародна конкуренція виконує роль своєрідного регулятора ринку, від якого залежить рівень продуктивності виробництва продукції у національній економіці. Крім того, завдяки міжнародній конкуренції

рівні продуктивності промислового виробництва різних держав є взаємозалежними, тобто, мається на увазі, що через міжнародну торгівлю і, відповідно, вивіз капіталу можна суттєво збільшувати продуктивність використання ресурсів тієї чи іншої держави, при цьому, спеціалізуватись саме на тих сегментах ринку, де національні товаровиробники є більш конкурентоспроможними, ніж іноземні. Але слід розуміти, що в протилежному випадку товари та послуги, що мають менший рівень конкурентоспроможності, ніж імпорتنі, стає більш доцільніше імпортувати, що в подальшому призведе до підвищення середнього рівня показників продуктивності в національній економіці.

Підсумовуючи вище зазначене, стає зрозумілим, що конкуренція виконує ряд важливих функцій для економічного розвитку держави.

На думку Т.І. Гончарук, функції конкуренції у ринковій економіці «в залежності від охопту економічного простору» можна умовно поділити на «макроекономічні (регулююча, контролююча, об'єднувальна, соціалізація прогресу та прибутку) і мікроекономічні (стимулююча, інноваційна, адаптивна)» [29], зміст яких зображено на рис. 1.3.

Слід зважити на те, що у сучасному світі спостерігаються зміни глобального масштабу: посилюється конкуренція, поступово збільшується кількість гравців на ринку, стрімко з'являються нові технології та інновації, із часом змінюється споживча поведінка, а також збільшується кількість країн, які беруть участь у світовій торгівлі.

Тому, суб'єктам господарювання потрібно перебувати в процесі безперервного саморозвитку, що потребує значних фінансово-інвестиційних впливань (витрат): перш за все, необхідно здійснювати ефективні дії щодо удосконалення своєї продукції та послуг, суттєвого збільшення їх доданої вартості, шукати всі можливі шляхи зниження витрат, займатись пошуком нових ринків і збільшувати свою частку на вже наявних тощо. При цьому, одночасно держава повинна розробляти ефективну конкурентну політику, що сприятиме розвитку бізнесу, а також гарантуватиме підтримку представників малого та

середнього бізнесу, забезпечуючи, у такий спосіб, захист прав споживачів та боротьбу з монополістами.

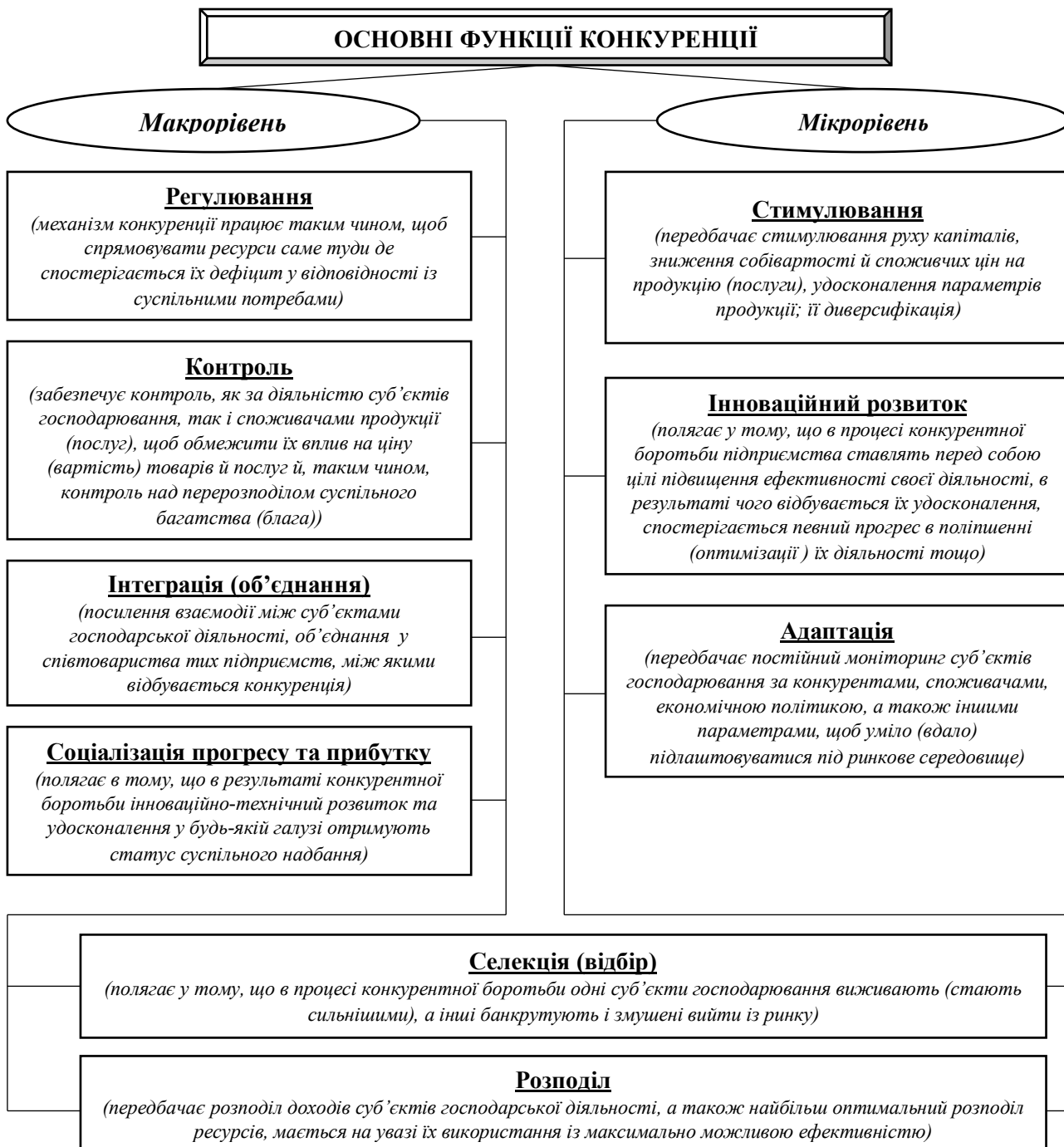

Рис. 1.3. Основні функції конкуренції

(Джерело: складено автором за даними [29])

Зауважимо, що конкурентна політика є важливим елементом економічної політики держави і має на меті забезпечити не лише ефективність конкуренції й сприяти створенню найбільш оптимального конкурентного середовища, а також й підвищити ефективність ринкової економіки в цілому.

На основі дослідження думок вчених щодо визначення сутності терміна «конкурентна політика», можемо виділити наступні підходи стосовно трактування змісту конкурентної політики:

1. Мікроекономічний підхід – ґрунтується на тому, що конкурентна політика повинна забезпечувати рівноправ'я для всіх учасників бізнесу на ринку, а також запобігати виникненню монопольних структур тощо.

2. Макроекономічний підхід – зосереджений на загальному економічному розвитку держави, відповідно до обраної нею стратегії за рахунок вдало обраної ефективної конкурентної політики.

3. Інституційний підхід – згідно цього підходу, конкурентна політика розглядається, як складна система правових норм, інститутів, а також механізмів, що регулюють конкуренцію між суб'єктами господарювання на ринку.

4. Підхід, що базується на засадах захисту споживачів, згідно з яким конкурентна політика має на меті захистити наявні інтереси споживачів від можливих недобросовісних («брудних») практик із сторони суб'єктів підприємництва тощо.

5. Соціально-етичний – передбачає, що конкурентна політика повинна регулювати діяльність суб'єктів бізнесу відповідно до вимог й принципів соціальної відповідальності, таким чином, забезпечуючи стійкість розвитку, а також додержання соціально-екологічних та етичних норм (стандартів).

Як вже вище зазначалось, конкурентна політика являє собою комплекс цілеспрямованих заходів, що передбачають створення й також різносторонню підтримку ефективної конкуренції на ринку, а тому, в залежності від завдань, які вона виконує, можна виділити певні форми її проведення (Додаток Д).

Відповідно для успішної реалізації завдань конкурентної політики потрібно дотримуватись певних принципів, що полягають у:

- забезпеченні прозорості ведення конкурентної боротьби;
- швидкому й ефективному реагуванні на можливі зміни конкурентного середовища;
- досягненні максимального рівноправ'я між усіма суб'єктами конкурентного бізнес-середовища;
- забезпеченні максимально можливої ефективності впливу із сторони відповідних державних органів у галузі регулювання конкуренції тощо.

Конкуренція і конкурентна політика виконує важливі функції стимулюючого, регулюючого, захисного, результативного селекційного характеру, що в свою чергу сприяють соціально-економічному піднесенню держави загалом. При цьому, вважаємо, що, в епоху глобальних змін функції конкуренції і конкурентної політики повинні бути націлені на збалансований розвиток соціо-еколого-економічних систем держави.

Отже, проведені нами дослідження, що стосуються трактування поняття «конкуренція» виявили потребу в необхідності формування єдиного визначання даного терміна у науковому аспекті. Що ж стосується конкурентної політики то вона здійснює важливу роль у забезпеченні ефективної конкуренції, підвищенні рівня розвитку національної (регіональної) економіки, захисті прав споживачів, а також створенні рівноправних умов для всіх учасників ринку.

Таким чином, ми пропонуємо власне *визначення конкуренції* під яким розуміємо доволі складний процес взаємодії різних суб'єктів господарювання на ринку, який відбувається в жорсткій боротьбі за здобуття максимального прибутку, шляхом постійного вдосконалення виробничих технологій, зниження витрат на виробництво та підвищення якості продукції, проходить у формі змагання за обмежене число ресурсів (фінансових, природних, людських, інноваційно-технічних тощо) та збільшення кількості споживачів, налагодження партнерських відносин із контрагентами, що має всезростаючий характер у контексті глобальних змін, а також сприяє сталому розвитку ефективної економіки, стимулює розробку, впровадження й використання інновацій з метою забезпечення безперервного процесу поліпшення якості виготовлених товарів і

наданих послуг із забезпеченням права й можливості «вільного» вибору для споживачів. Конкуренція спонукає підприємства максимально ефективного використовувати ресурси (наявний ресурсний потенціал) і представляє собою одну із ключових форм руху капіталу, що, в кінцевому результаті, забезпечує постійну динаміку та інноваційний розвиток економіки держави.

При цьому, вважаємо, що в епоху глобальних змін конкуренція повинна здійснюватися на засадах сталого розвитку й призводити до позитивних масштабних змін соціо-еколого-економічного характеру.

Під *конкурентною політикою* розумітимемо складний механізм із комплексом специфічних інструментів, направлений на забезпечення сталого економічного розвитку держави (регіону, суб'єктів бізнесу), що виступає у ролі одного із основних факторів піднесення й ефективної трансформації сформованих соціо-еколого-економічних систем.

1.2. Теоретичні засади та методи правового регулювання відносин конкуренції

На основі матеріалів поданих у попередньому пункті даної роботи, стало зрозуміло, що конкуренція відіграє дуже важливу роль в процесі реалізації інтересів й задоволення потреб, як суб'єктів господарювання, так і споживачів товарів (послуг), а також суперництво між підприємцями за першість на ринку сприяє загалом економічному й інноваційно-технічному розвитку держави (регіону). Часто, окремі суб'єкти підприємництва у боротьбі за споживача використовують не чесні («брудні») методи гри на ринку, в результаті чого, виникають певні обмеження, що істотно впливають на погіршення умов в процесі конкурентного змагання. Таким чином, виникає гостра потреба, що полягає у регулюванні впливу на конкуренцію із сторони держави.

Як слушно зазначають О.М. Вінник та О.О. Бакалінська основне завдання держави у регулюванні конкурентних відносин між суб'єктами бізнесу «полягає, з одного боку, в стимулюванні приватної ініціативи (інтересу), а з іншого – у

встановленні умов, за яких досягнення (реалізація) такого інтересу попередить або мінімізує можливу шкоду суспільству, державі, споживачам, довкіллю тощо» [40].

Найбільш ефективним інструментом регулювання відносин конкуренції між суб'єктами господарювання є антимонопольне законодавство, що також виступає важливим елементом економічної політики держави, адже має на меті захистити конкуренцію на певному ринку від недобросовісних та антиконкурентних практик.

Зазначимо, що першою державою, у якій впровадили антимонопольне законодавство, були США. Наприкінці XIX ст. у даній державі виникла гостра потреба у встановленні і регулюванні конкурентних відносин, адже вже в той період спостерігалася стрімка монополізація, особливо стратегічно важливих, сфер промисловості, коли трестові компанії контролювали 60-90% ринку. Відповідно, з метою захисту конкуренції та протистоянні монополії державою було прийнято два важливі документи, що стали основою антимонопольного законодавства США (Закони Шермана та Клейтона), які вдало доповнювали одне одного і використовуються із оновленими положеннями й в наш час [41].

Переважно, у багатьох європейських державах антимонопольне законодавство було введено в дію після Другої світової війни, коли діяльність великих підприємств чинила дуже вагомий вплив на економіку держав, що створювало ряд загроз та перешкод на шляху її розвитку й відновлення [42].

Сьогодні більшість держав світу, в тому числі й Україна, мають своє антимонопольне законодавство, відповідні антимонопольні органи, що займаються питаннями контролю й регулювання діяльності суб'єктів господарської діяльності, а також захисту прав й інтересів споживачів.

Як стверджує А.С. Голота «в Україні активне запровадження державної політики у сфері конкуренції розпочалось з прийняттям Державної програми демонополізації економіки та розвитку конкуренції» [43]. Саме ця програма й стала передумовою розвитку конкурентної й антимонопольної політики у нашій державі.

Починаючи із моменту здобуття нашою державою незалежності можна виділити характерні етапи розвитку антимонопольного законодавства у ній, що супроводжувалося різними змінам, пов'язаними із його удосконаленням з метою адаптації до змін умов зовнішнього та внутрішнього середовища (рис. 1.4).

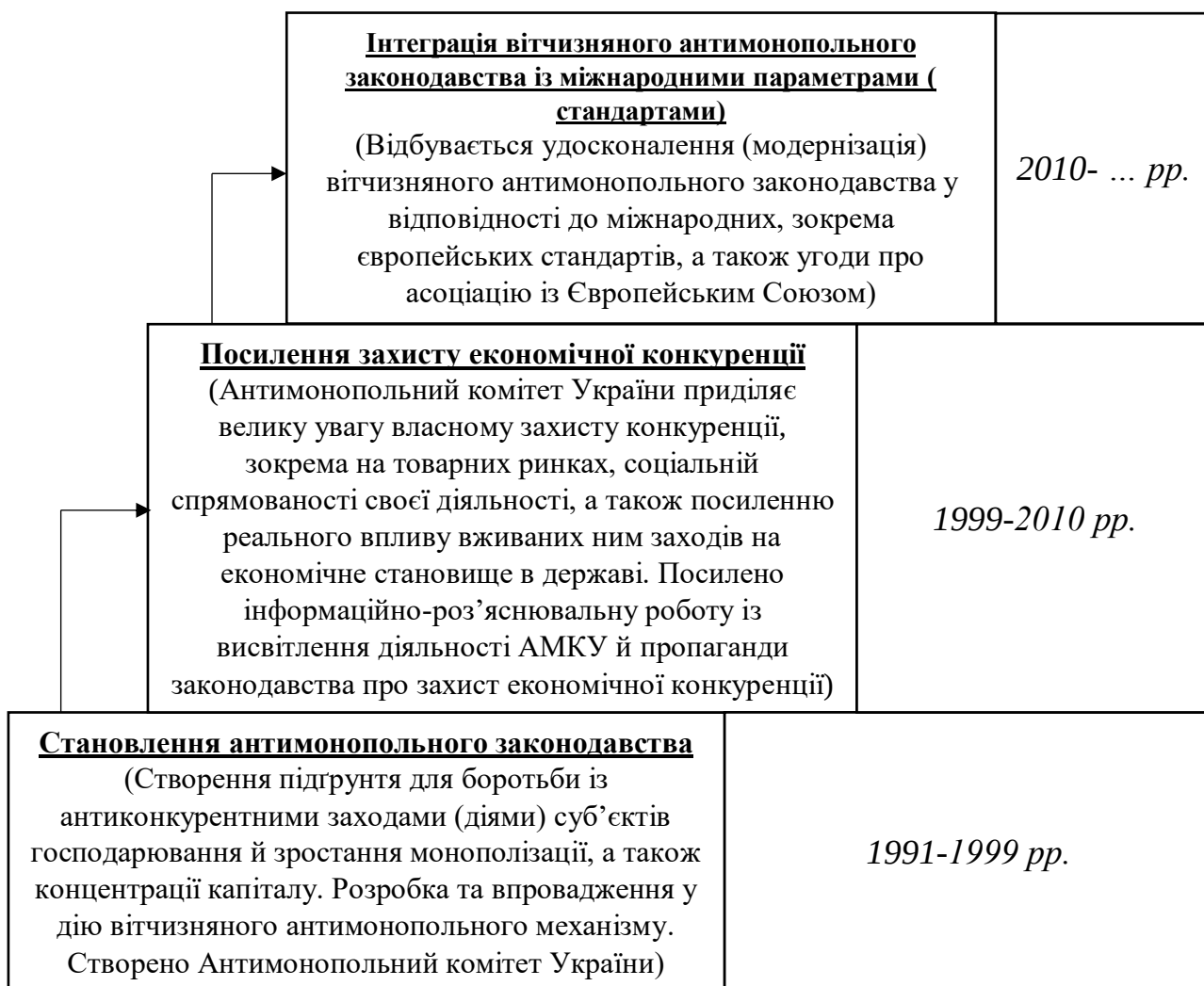

Рис. 1.4. Еволюція (етапи) розвитку антимонопольного законодавства в Україні
 (Джерело: складено автором за даними [41; 43–47])

Як видно із рис. 1.4, у процесі розвитку (еволюції) антимонопольного законодавства в Україні можна виділити три періоди:

1. Становлення (припадає на 90-і роки минулого століття) – у цей період на державному рівні приймаються такі важливі документи, як Закон України

«Про обмеження монополізму та захист від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (передував і передбачав створення спеціального органу із питань захисту економічної конкуренції) та Закон України «Про Антимонопольний комітет України» (висвітлено функції, завдання, принципи роботи Антимонопольного комітету України, на законодавчому рівні надавав права діяльності у протидії антиконкурентним заходам тощо).

У цей період спостерігається активна діяльність із демонополізації економіки, а також відбувається створення принципово нової й міцної для нашої держави нормативно-методичної основи процесів розвитку й захисту конкуренції. Також, ведеться розробка і впровадження нових законів й інших нормативно-правових документів, щодо посилення й обов'язкового дотримання антимонопольних вимог, створювалося спеціальне підґрунтя для реалізації на практиці ефективних організаційно-правових механізмів, спрямованих на запобігання монополізації товарних ринків у процесі економічної концентрації та інше.

2. Посилення захисту економічної конкуренції – на даному етапі становлення та розвитку антимонопольного законодавства в нашій державі проводиться робота із протидії істотному конкурентному сектору, що сформувався за роки незалежності України, розробки й впровадження у практику системи державних регуляторів (інструментів регулювання) у сфері природних монополій тощо. На даному етапі, було прийнято важливий Закон України «Про захист економічної конкуренції», більш детально суть якого розкриємо у даній роботі пізніше.

3. Інтеграція вітчизняного антимонопольного законодавства із міжнародними параметрами (стандартами) – у цей період відбувається глибока гармонізації вітчизняного антимонопольного законодавства, зокрема у сфері захисту економічної конкуренції із європейським.

На даному етапі розвитку вітчизняного антимонопольного законодавства вносяться зміни у ряд законів й розробляються законопроекти, зокрема:

– зміни у Законі України «Про рекламу» (передбачають заборону реклами,

яка містить недостовірну, а також недобросовісну інформацію про товари й послуги) [48];

– зміни у Законі України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» щодо лібералізації діяльності у сфері виробництва і обігу спирту етилового (передбачає зміни до порядку реалізації алкогольних напоїв, а також обмеження діяльності на ринку алкогольних напоїв) [49];

– законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання загрозам у сфері економічної конкуренції» (передбачає розширення уповноважень Антимонопольного комітету України, а також встановлення певного ефективного механізму боротьби із домінуючим становищем на новітньому ринку) [50] та ін.

Отже, основні засади та методи регулювання відносин конкуренції в Україні здійснюються відповідно до прийнятих нормативних актів (Постанова Верховної Ради України «Про Державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції») та законів «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», а також й інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих у відповідності до цих законів.

Законодавство у сфері регулювання відносин конкуренції у нашій державі головним чином направлене на забезпечення процесів демонополізації економіки, антимонопольне регулювання; а також застосування наявного антимонопольного законодавства на практиці. Більш детальний опис цілей та завдань вище зазначених нормативно-правових актів у сфері регулювання конкурентних відносин в Україні зображено у таблиці 1.5.

Також деякі питання захисту економічної конкуренції у нашій державі регулюються й Конституцією України, що надає гарантію «захисту конкуренції в підприємницькій діяльності і забороняє обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем та недобросовісну конкуренцію (стаття 42), а також,

встановлено, що правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання визначаються виключно законами України (стаття 92)» [51].

Таблиця 1.5

Основні цілі та завдання нормативно-правових актів у сфері регулювання конкурентних відносин в Україні

На що націлений документ	Основні завдання, розв'язок яких передбачас
<i>Постанова Верховної Ради України «Про Державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції»</i>	
Формування і розвиток оптимального конкурентного середовища для всіх суб'єктів бізнесу, що є на ринку, а також забезпечення вільного вступу на ринок для нових бізнес-структур; задоволення потреб споживачів різного цінового сегменту за допомогою широкого асортименту товарів (послуг)	Зниження рівня монополізації та активний розвиток конкуренції на ринку; захист інтересів представників малого й середнього бізнесу, а також споживачів; обмеження монопольної діяльності; створення структури горизонтальних ринкових зв'язків між господарюючими суб'єктами; зменшення залежності підприємців від державних управлінських структур; адаптація управлінських кадрів державних підприємств та об'єднань до роботи в нових умовах
<i>Закон України «Про захист економічної конкуренції»</i>	
Правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності; розвиток конкурентних відносин між підприємцями на ринку	Регулювання конкурентних відносин між органами влади, самоврядування, управління й контролю із суб'єктами бізнесу, а також відносин суб'єктів бізнесу із своїми конкурентами та споживачами; запобігання (попередження) вчиненню будь-яких неправомірних дій всіма учасниками ринкових відносин, які можуть негативно вплинути на конкуренцію
<i>Закон України «Про Антимонопольний комітет України»</i>	
Забезпечення належного державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель	Здійснення державного моніторингу й контролю за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства про захист економічної конкуренції, а також стосовно створення оптимального конкурентного середовища на ринку; впровадження на практиці заходів із розвитку добросовісної конкуренції; методичне забезпечення застосування на практиці законодавства про захист економічної конкуренції тощо
<i>Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»</i>	
Встановлення, розвиток і забезпечення чесних звичаїв ведення конкуренції, а також запобігання недобросовісним діям суб'єктів бізнесу у процесі здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин	Захист усіх учасників ринку від будь-яких недобросовісних дій, зокрема щодо неправомірного використання репутації й іміджу суб'єкта господарювання, досягнення суб'єктами бізнесу неправомірних переваг у конкурентних відносинах, неправомірне збирання комерційних даних (інформації) та їх розголошення публіці;

Продовження таблиці 1.5

На що націлений документ	Основні завдання, розв'язок яких передбачає
	накладення правової відповідальності за недобросовісні конкурентні вчинки; встановлення процесуальних засад захисту від недобросовісної конкуренції
<i>Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»</i>	
Контроль за допустимістю надання державної допомоги окремим суб'єктам бізнесу із врахуванням (обґрунтуванням) можливих наслідків для конкуренції; захист та розвиток конкуренції; підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги	Визначення можливості надання державної допомоги певним суб'єктам конкурентного середовища; встановлення чіткого порядку подання повідомлення й відомостей про нову державну допомогу; регламентація процедури перевірки надання державної допомоги, що запобігає її незаконному одержанню та неналежному використанню суб'єктом господарювання; проведення моніторингу державної допомоги тощо

Джерело: складено за матеріалами [52–56]

Забезпечення економічної конкуренції виступає одночасно дуже важливим і складним об'єктом державного регулювання, а тому на сучасному етапі розвитку ринкових відносин та конкурентного середовища потребує безперервного процесу удосконалення наявних форм й засобів, що використовує держава для здійснення регулювання відносин (зв'язків) між суб'єктами господарювання тощо. У зв'язку із цим визначимо мету, основні принципи, цілі, завдання та наслідки правового регулювання конкуренції (рис. 1.5).

Як видно з рис. 1.5, мета правового регулювання відносин конкуренції полягає у забезпеченні належних умов для ефективного функціонування ринку, а також гарантії захисту прав споживачів, шляхом удосконалення вже наявного законодавства, або створення й впровадження нових-нормативно-правових, актів, що зумовлюють появу правил, які чинять обмежувачий вплив на конкурентну поведінку підприємств й, таким чином, забезпечують свободу конкуренції на ринку.

Що ж стосується принципів регулювання відносин конкуренції, то вони, головним чином, ґрунтуються на неприпустимості появи монополій, запобіганні укладанню, так званих, антиконкурентних угод та здійсненню антиконкурентної діяльності суб'єктами господарювання, а також передбачають належний захист інтересів й прав споживачів від впливу «недобросовісної» конкуренції.

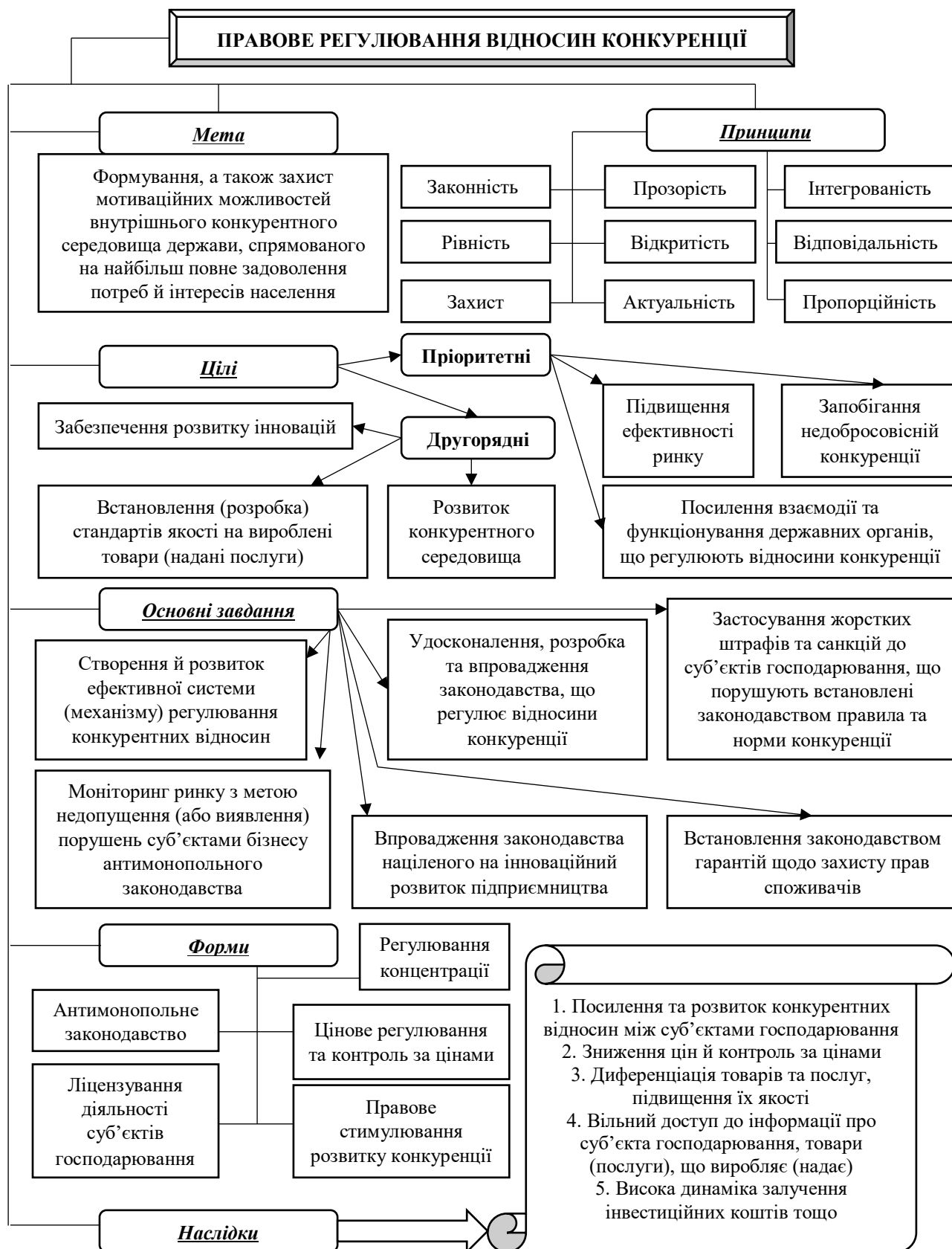

Рис. 1.5. Мета, основні принципи, цілі, завдання та наслідки правового регулювання відносин конкуренції

(Джерело: складено автором за даними [43; 57; 58])

Що ж стосується принципів регулювання відносин конкуренції, то вони, головним чином, ґрунтуються на неприпустимості появи монополій, запобіганні укладанню, так званих, антиконкурентних угод та здійсненню антиконкурентної діяльності суб'єктами господарювання, а також передбачають належний захист інтересів й прав споживачів від впливу «недобросовісної» конкуренції.

Основні цілі правового регулювання відносин конкуренції передбачають здійснення компетентними органами державної влади відповідних заходів, пов'язаних із забезпечення умов, що сприятимуть зростанню рівня економічної ефективності ринку, підтримки й розвитку конкуренції на ньому, що, в кінцевому результаті, відобразиться на інноваційно-технологічному розвитку суб'єктів господарювання, й сприятиме підвищенню вимог (стандартів) стосовно вироблених товарів чи наданих послуг.

На думку Н.І. Горбаль, С.Б. Романишина та П.І. Ціхоцького основною ціллю регулювання відносин «чесної» конкуренції являється «захист покупців і споживачів від нечесних і неправомірних дій виробників та інших суб'єктів господарювання, від несправедливого розподілу благ» [57].

Відповідно завдання правового регулювання конкурентних відносин включатимуть:

- розробку й впровадження у вітчизняну практику ефективного законодавства, яке б встановлювало певні чіткі правила ведення конкурентної боротьби на ринку, що забезпечують «чесну» гру;
- постійний контроль за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства, що стосується захисту конкуренції;
- застосування «заохочувальних» та «каральних» інструментів відносно суб'єктів господарської діяльності (відповідно за підтримку конкуренції та порушення правил «чесної» конкурентної боротьби);
- публічний доступ споживачів (в тому числі й потенційних) до інформації про діяльність суб'єктів господарювання, продукцію, що вони виробляють (надають), що, в свою чергу, гарантує право «вільного вибору» споживачем товарів (послуг) серед низки аналогічних й альтернативних представлених на ринку;

– запобігання (застереження) використанню можливих антиконкурентних методів боротьби на ринку, а також дій, що становлять (створюють) загрозу підвищення концентрації ринку й, відповідно, зниження конкуренції тощо.

Проводити правове регулювання відносин конкуренції можна в таких формах:

- контроль й обмеження діяльності суб'єктів господарювання з метою попередження зловживань домінуючим суб'єктом ринку, а також іншими практиками, що чинять протидію конкуренції (антимонопольне законодавство)
- втручання держави у встановлення максимальних або мінімальних цін на продукцію, з метою невинновданого завищення цін на ринку (ринках) збуту;
- законодавчі обмеження здійснення певних видів діяльності суб'єктами господарської діяльності (ліцензування);
- стимулювання (зокрема, фінансово-економічне й законодавче) розвитку підприємницької діяльності (особливо малих і середніх підприємств) з метою створення рівних умов для функціонування усіх учасників ринку;
- проведення комплексу контрольнo-регулюючих заходів щодо запобігання створенню монополії ринку й збереження конкуренції в результаті «поглинання» однією компанією іншої та інше.

Погоджуємося із думкою Л.М. Омельченко стосовно того, що «антимонопольне законодавство є ключовою формою державно-правового впливу на конкурентні відносини, за допомогою якого держава створює інституційне середовище, що визначає умови конкуренції в економіці і забезпечує реалізацію основних напрямів антимонопольної політики» [59]. На думку автора, таке інституційне середовище складається з набору певних законодавчих актів, що визначають своєрідні правила взаємодії господарюючих суб'єктів, а також безпосереднього втручання самої держави у цю, так звану, взаємодію. Тому потрібно на державному рівні запустити процес безперервного (постійного) оновлення (удосконалення) вітчизняного антимонопольного законодавства, яке б встановлювало чіткі актуальні вимоги й визначало інструменти (засоби) регулювання конкурентних відносин між суб'єктами, що

здійснюють господарську діяльність, а також запобігало виникненню можливих антиконкурентних дій на ринку.

Таким чином, компетентні органи державного управління повинні спрямувати свої сили та дії на формування належного (оптимального) конкурентного середовища у нашій країні, що сповна ефективно функціонувало у відповідності до чинного нормативно-правового законодавства, повністю відповідало усім наявним векторам вітчизняної економічної системи, а також не спричиняло передумов нечесної конкуренції, а також досягнення «рівноваги» між публічними та приватними інтересами. Тому, потрібно запустити у дію ефективний механізм державного регулювання відносин конкуренції.

У науковій літературі під державним механізмом регулювання відносин економічної конкуренції розглядають «сукупність засобів правового та економічного, організаційного характеру, у межах, визначених законом, впливу держави на структуру ринку та економічну поведінку його суб'єктів, які дають змогу здійснювати ефективний розподіл ресурсів і, як наслідок, підвищення добробуту населення та розвиток економіки держави» [51].

Як зазначає П.Ю. Лазар механізм правового регулювання конкурентних відносин потребує активного й постійного удосконалення переважно у напрямках «посилення контролю за дотриманням норм чинного конкурентного законодавства, покращення механізмів регулювання концентрації капіталу і виробництва, оптимізації впливу на форми взаємодії невеликого та великого підприємництва» та ін. [60].

Розглянемо основні елементи механізму правового регулювання відносин конкуренції в Україні (рис. 1.6).

Отже, механізм правового регулювання відносин конкуренції націлений на забезпечення стабільності й розвитку економічної системи держави, гарантування захисту прав та інтересів учасників, а також включає в себе комплекс інструментів й відповідних спеціальних заходів, основною метою яких є забезпечення свободи конкуренції на ринку. Однак варто розуміти, що ефективність даного механізму залежить, як від правильної його розробки, так і

від реалізації відповідних заходів правового регулювання на практиці.

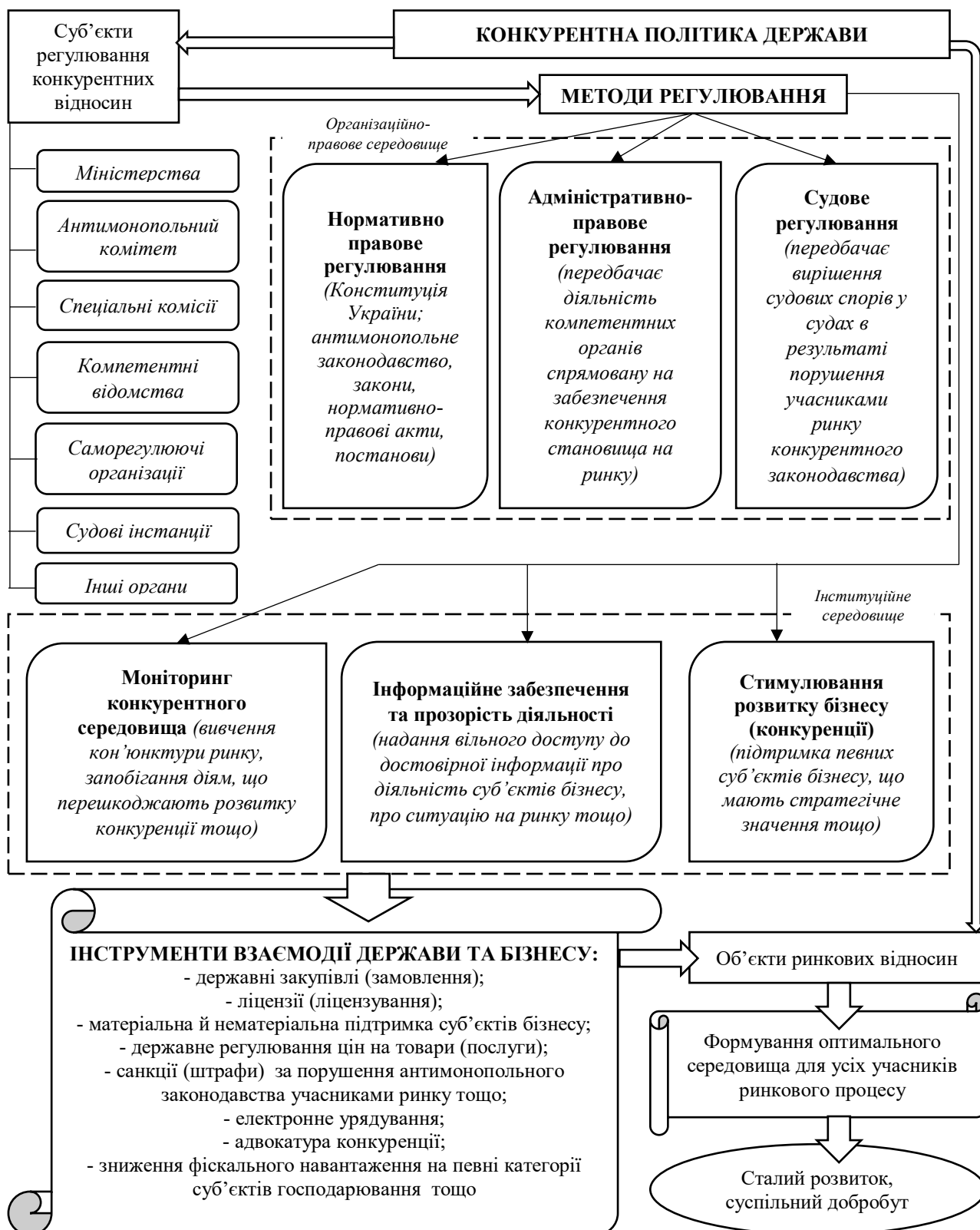

Рис. 1.6. Основні елементи механізму правового регулювання відносин конкуренції в Україні

(Джерело: складено автором за даними [35; 58; 61–64])

Як стверджує Т.І. Швидка сьогодні ретельно потрібно переглянути законодавчі норми, що стосуються процесів регулювання конкурентних відносин між суб'єктами господарської діяльності. Зокрема, науковець вважає, що «норми стосовно виявлення монопольного становища на ринку та розрахунку частки на ринку у розмірі 35% потребують перегляду, необхідність перегляду норм стосовно концентрації є вкрай актуальною, бо диференційованість критеріїв у залежності від галузі, стану конкурентності на ринку та інших факторів є вкрай необхідною для вдосконалення» [63].

Висновок до 1 розділу

У підсумку до матеріалу поданому у даному розділі роботи робимо висновки, що теоретичні знання про конкуренцію та конкурентну політику є досить важливими для розуміння принципів функціонування ринкової економіки. Зокрема, проведення ефективної конкурентної політики є необхідною передумовою для забезпечення стійкого розвитку національної економіки, підвищення добробуту суспільства, тому й потрібно приділити значну увагу саме визначенню проблем розвитку конкуренції й формування оптимального конкурентного середовища, а також їх швидкому і правильному вирішенню.

Детально проаналізовані теоретичні засади правового регулювання відносин конкуренції у нашій державі, а також наявні методи та діючий механізм правового регулювання відносин конкуренції дозволяють виділити основні особливості вітчизняної конкурентної політики, а також виявити суттєві переваги та недоліки правового регулювання конкурентних відносин.

РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ НАЛІЗ СТАНУ КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВІ

2.1. Аналіз динаміки основних показників конкуренції на українських ринках

Аналіз основних показників динаміки конкуренції на ринках держави є однією із важливих складових економічного аналізу, адже дані показники впливають на рівень розвитку її економіки, а також, як вже раніше нами зазначалось, конкуренція, певним чином, стимулює суб'єктів господарювання до пошуку нових (інноваційних) технологій й методів виробництва (надання послуг), що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності виробництва й суттєвому зниженню витрат, пошуку нових джерел інвестицій й залученню іноземного капіталу тощо.

У зв'язку із вище наведеним, було проведено аналіз деяких наукових джерел [57; 62] й, на їх основі, виявлено основні показники, що можуть характеризувати динаміку конкуренції на ринках держави (Додаток Ж).

Варто розуміти, що аналіз основних показників динаміки конкуренції на ринках тієї чи іншої держави є одним із важливих елементів економічного дослідження, адже дає змогу зрозуміти поточний стан й подальші тенденції конкуренції на ринках, а також її вплив на національну економічну систему держави загалом.

До того ж, аналіз показників динаміки конкуренції на ринках держави дуже важливий для виявлення проблемних моментів у процесах сталого соціо-еколого-економічного розвитку національної господарської системи, що в подальшому можуть потребувати посиленого регулювання й певної корекції (усунення), а тому можна із впевненістю сказати, що даний аналіз виступає у якості інструмента для розробки ефективної політики держави у сфері розвитку конкуренції.

Зауважимо, що зміни у динаміці конкуренції на ринках тієї чи іншої держави можуть виникати у зв'язку із впливом різних чинників, зокрема:

стабільності політичного середовища (наприклад, присутністю постійних змін у політичному курсі держави), зміни механізмів державного регулювання економічного середовища, рівня інноваційно-технологічного розвитку підприємства, галузі, регіону тощо.

В процесі дослідження різних джерел офіційної статистичної інформації виявлено, що відсутні (або частково відсутні) необхідні дані для аналізу основних показників динаміки конкуренції на ринках держави за 2022 рік, а тому, у зв'язку із цим, використаємо дані періоду за 2017-2021 рр.

За даними IMD World Center наша держава посіла 54-те місце у Світовому рейтингу конкурентоспроможності, тобто за останніх п'ять років піднялась у ньому на 6 позицій (рис. 2.1).

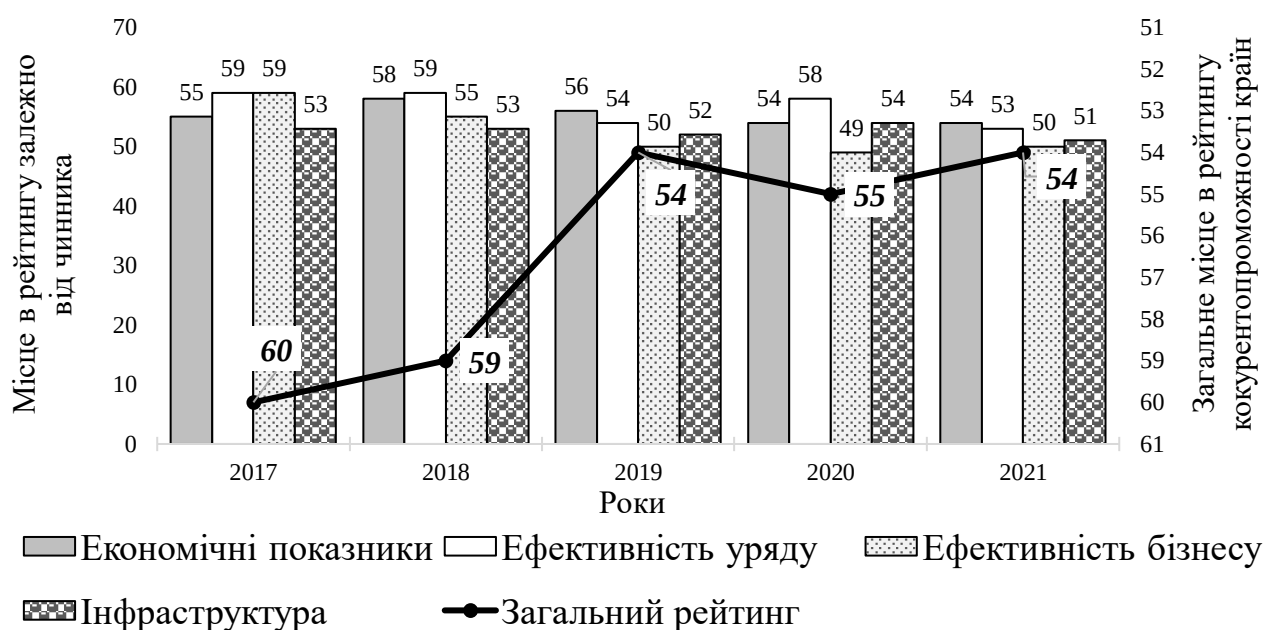

Рис. 2.1. Зміна рейтингу конкурентоспроможності України упродовж 2017-2021 рр. за даними IMD World Center
(Джерело: складено автором за даними [64])

Просування України у Світовому рейтингу конкурентоспроможності є позитивним явищем, адже означає поліпшення показників її діяльності та позицій у порівнянні із іншими країнами щодо здатності конкурувати, а також

досягати економічного успіху (зростання) на глобальній арені. Зокрема для нашої держави, завоювання все вищих позицій у даному рейтингу має кілька важливих значень, насамперед:

- економічне зростання – допомагає зробити Україну більш привабливою для іноземних інвесторів, стимулює розвиток внутрішньодержавного підприємництва, а також сприяє підвищенню рівня продуктивності у різних галузях національної економіки;

- покращення бізнес-клімату – дає передумови для створення сприятливого бізнес-середовища, яке дозволить розвинути сферу підприємництва, сприятиме залученню нових інвестицій, а також створенню нових робочих місць;

- поліпшення конкурентоспроможності сприяє модернізації та інноваційному розвитку економіки України. Це означає сприяння різним науковим дослідженням, розвитку високотехнологічних галузей, фінансову підтримку інноваційних підприємств, а також технологічних стартапів.

- підвищення конкурентоспроможності країни може мати позитивний вплив на якість життя громадян – зокрема, створення нових робочих місць, підвищення рівня доходів місцевого населення різних регіонів України, освітньо-культурний розвиток населення та ін.;

- поліпшення інфраструктури – будівництво та ремонт (покращення) доріг, залізниць, аеропортів, енергетичної мережі, комунікаційної інфраструктури та інших секторів. До того ж, поліпшення інфраструктури також впливає на підвищення якості життя українців шляхом полегшення доступу до ряду послуг, зменшення часу й затрат на пересування тощо.

Вважаємо за доцільне дослідити зміну показника ВВП нашої держави, хоч він не є безпосереднім показником її конкурентоспроможності, проте він може бути використаний як один із показників для оцінки економічного стану та потенціалу України. Хоча ВВП й відображає загальний рівень економічної активності та виробництва будь якої держави, він сам по собі не враховує багато інших важливих аспектів конкурентоспроможності, таких як інноваційність,

якість освіти, доступ до ринків, інфраструктура, бізнес-середовище, технологічний розвиток, але дуже високий рівень даного показника може свідчити про потужність національної економіки, а також здатність держави конкурувати на міжнародному ринку. Динаміку зміни показників ВВП України за останні п'ять років відображено на рис. 2.2.

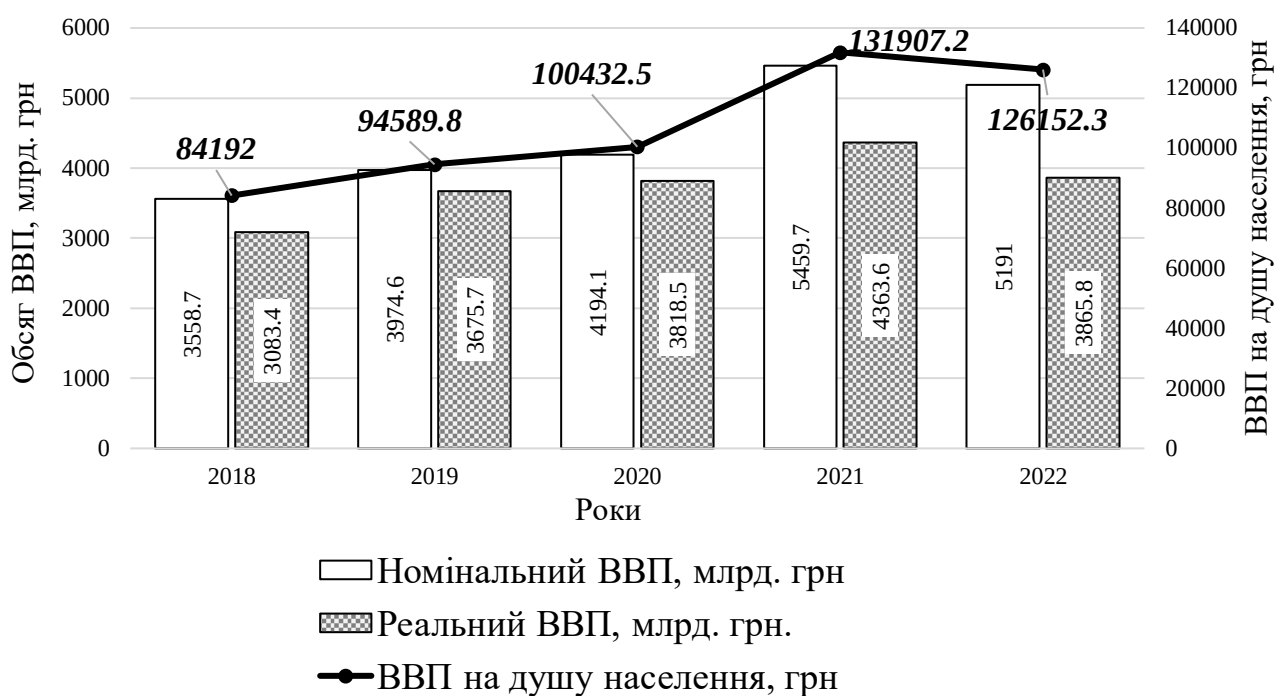

Рис. 2.2. Зміна показників ВВП України упродовж 2018-2022 рр.

(Джерело: складено автором за даними [64])

Як видно із даних рис. 2.2., упродовж 2018-2022 рр. у нашій державі спостерігається зростання рівня номінального та реального ВВП. Зростання показника реального ВВП в Україні за п'ять останніх років на 782,4 млрд грн свідчить про позитивну економічну динаміку нашої країни, адже це свідчить про:

- збільшення виробництва та економічну активність в державі, що, у свою чергу, може призвести до збільшення доходів, зниження безробіття та покращення життя громадян;

- «прилив» інвестицій в національну економіку, що сприяє розвитку бізнесу, створенню робочих місць і підвищенню рівня життя населення;

– досягнення певної політичної й економічної стабільності, зниження рівня корупції, сприятливі бізнес-правил та ін.

– покращення рівня якості життя громадян, адже збільшення економічного виробництва може створювати більше можливостей для працевлаштування, підвищення доходів, а також максимального задоволення потреб населення.

Для того, щоб отримати уявлення про торговельні відносини України із іншими державами вважаємо доцільним провести аналіз обсягів експорту й імпорту товарів та послуг, адже високий рівень експорту також може свідчити про конкурентоспроможність вітчизняної продукції на міжнародному ринку. Обсяги експорту й імпорту нашої держави наведено на рис. 2.3.

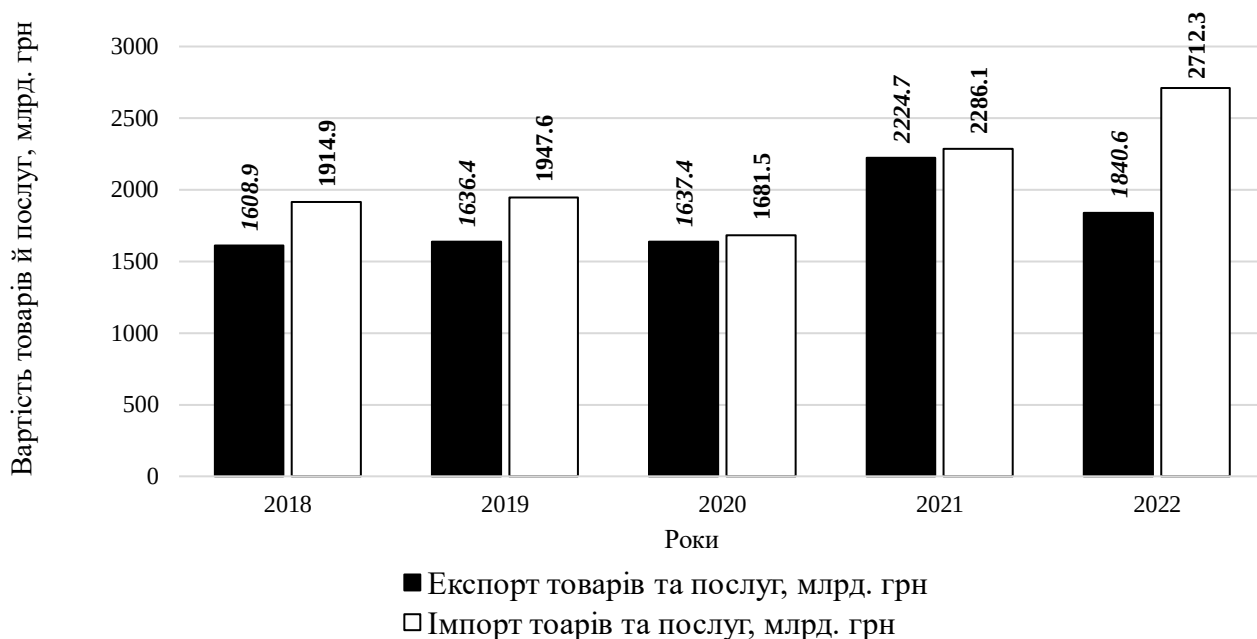

Рис. 2.3. Обсяги експорту й імпорту України за 2018-2022 рр.

(Джерело: складено автором за даними [65])

Упродовж 2018-2022 рр. обсяги експорту України товарів та послуг зросли на 231,7 млрд. грн (14,4%). Найбільші обсяги експорту за аналізований період спостерігалися у 2021 році – 2224,7 млрд. грн, що на 38,3% більше, ніж у 2018 році. Мабуть основною причиною зниження обсягів експорту товарів й послуг у 2022 році стала війна України із російськими загарбниками.

Загалом зростання обсягів експорту України протягом 2018-2022 років на свідчить про позитивну динаміку її зовнішньої торгівлі із іншими державами.

Також це свідчить про підвищення конкурентоспроможності українських товарів і послуг на міжнародному ринку, що може бути результатом поліпшення якості продукції, зниження вартості виробництва, розширення асортименту експортних товарів або встановлення нових торгових партнерств.

Зростання обсягів експорту може свідчити й про розширення ринків збуту для вітчизняних товарів і послуг, що свідчить про проникнення на нові ринки збуту і пошук нових покупців для своєї продукції. Це також є позитивним фактором, адже розширення географії експорту може забезпечити стійкий ріст торговельного обороту та сприяти економічному зростанню нашої держави.

Зростання обсягів експорту також вказує й на залежність України від зовнішнього ринку, адже позитивний розвиток експорту може бути спричинений зростанням попиту на вітчизняну продукцію за кордоном. Однак, це також може означати, що економіка України стає більш вразливою до зовнішніх факторів, таких як зміни попиту на світовому ринку, або ж до різних міжнародних торговельних конфліктів тощо.

Зростання обсягів імпорту України за період 2018-2022 років на 797,4 млрд. грн (41,6%) свідчить про збільшення ввезення товарів та послуг до нашої держави, що у свою чергу вказує на:

- збільшення споживчого попиту – тобто означає, що українські споживачі більше купують іноземні товари, що говорить про зростання доходів громадян та підвищення життєвого рівня (мається на увазі довоєнний період), а також заміну вітчизняних товарів й послуг тих секторів економіки, які дуже постраждали в результаті військових дій аналогічними іноземного виробництва;

- диверсифікацію споживання – мається на увазі велике різноманіття імпортованих товарів, що може вказувати на розширення вибору для споживачів, покращення якості продукції та доступу до іноземних брендів і технологій;

- посилення залежності від зовнішнього ринку – означає, що наша держава стає більш залежною від зовнішніх ринків і тому підвищується ризик так званих

зовнішніх шоків, таких як зміни курсу валют, зростання цін на імпортні товари й послуги або ж проблеми із їх постачанням тощо.

Далі вважаємо за доцільне дослідити кількості суб'єктів господарювання, зареєстрованих в Україні, адже їх кількість впливає на рівень конкуренції на різних рівнях (рис. 2. 4).

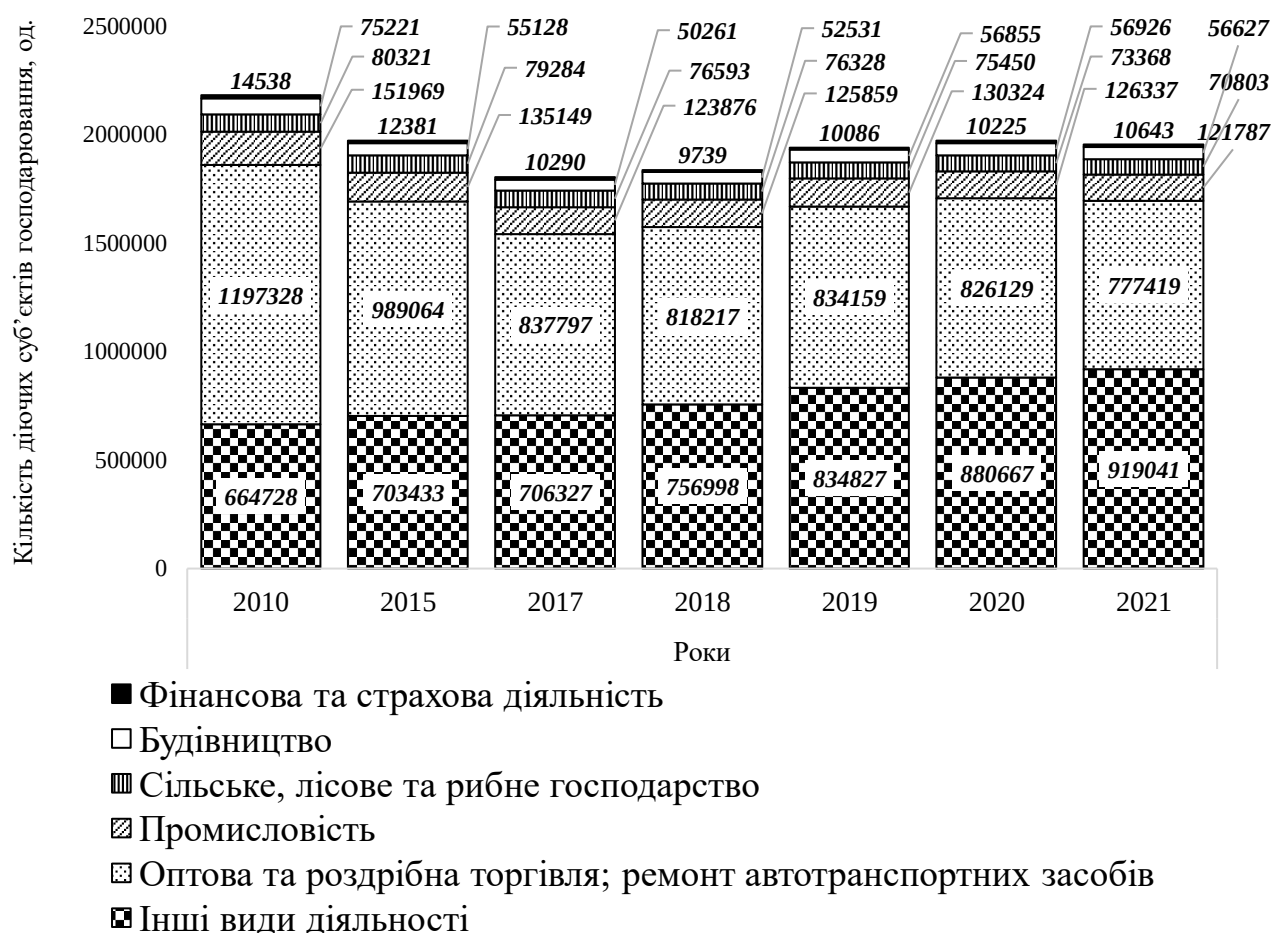

Рис. 2.4. Динаміка кількості діючих суб'єктів господарювання в Україні за видами економічної діяльності у 2010-2021 рр.

(Джерело: складено автором за даними [66])

Згідно даних Держстату, упродовж 2010-2021 рр. загалом кількість суб'єктів господарювання в нашій державі зменшилась на 238428 од. (10,9%), що свідчить про зменшення числа підприємств, що ведуть конкурентну боротьбу на ринку, зокрема:

– кількість підприємств, що здійснюють фінансову та страхову діяльність зменшилась на 3895 од (26,8%);

– суб'єктів господарювання, що здійснюють будівництво – зменшилась на 18594 од (24,7%);

– підприємств, що функціонують у сфері сільського, лісового та рибного господарства – зменшилась на 9518 од (11,8%);

– підприємств промисловості на 30182 од (19,9%);

– суб'єктів, що займаються торгівлею та ремонтом автотранспортних засобів – зменшилась на 658091 од (93,5%).

Хоч за останнє десятиріччя спостерігається і незначний відсоток скорочення суб'єктів господарювання в Україні, проте загалом дане явище не можна вважати позитивним, адже така ситуація може спричинити збільшення влади гравців, які залишились на ринку, що, у свою чергу, відобразиться: на вартості товарів (послуг) і їх якості; зменшенні варіативності товарів і послуг на ринку (по суті обмежуватиме вибір споживачів); зниженні інноваційно-технічного розвитку суб'єктів господарювання (можуть бути відсутні стимули для цього); збільшенні ролі великих підприємств чи монополій; зменшенні інтересу інвесторів до ринку, а також обмеженні можливості входу для нових підприємств та стартапів на ринок і вести конкурентну боротьбу із вже існуючими гравцями й ін.

Тобто, можна стверджувати, що незначне зниження кількості суб'єктів господарювання в Україні, за аналізований період, призвело до незначного зниження рівня конкуренції, а тому, із метою підтримки здорової конкуренції, державі важливо сприяти створенню найбільш сприятливих умов для розвитку підприємництва (зокрема малого та середнього бізнесу), а також залученню нових гравців на ринок.

Далі проведемо аналіз обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку України, адже збільшення їх надходжень у нашу державу може мати важливий вплив на рівень конкуренції, наприклад: розвиток міжнародних зв'язків; введення (появу) нових технологій й «ноу-хау»; посилення

конкурентоспроможності учасників ринкових відносин тощо (рис. 2.5).

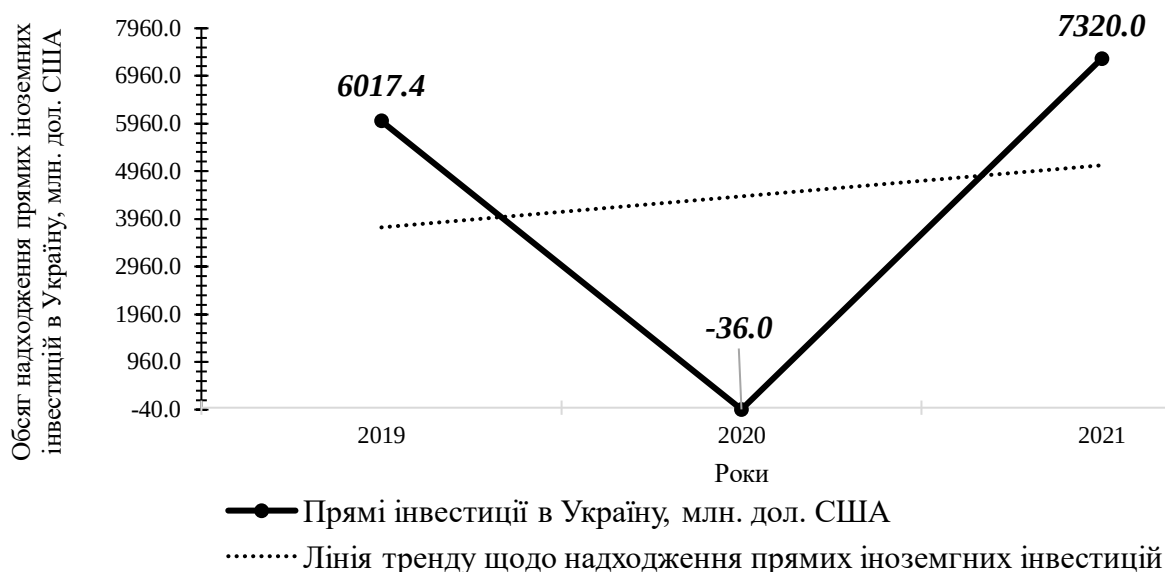

Рис. 2.5. Обсяги надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України у 2019-2021 рр.

(Джерело: складено автором за даними [67])

Як свідчать дані рис. 2.5, показники обсягів надходження прямих іноземних інвестицій в економіку нашої держави характеризується високою динамікою їх зміни, тобто не постійністю. Перш за все, це можна пояснити змінами в політичному, економічному середовищі держави, а також відсутністю цілком сприятливого інвестиційного середовища (клімату) тощо.

Проте, до початку повномасштабних воєнних дій із ворогом, спостерігалась тенденція до залучення більшого обсягу прямих іноземних інвестицій у вітчизняні підприємства, сподіваємось, що після перемоги над російськими окупантами вона відновиться й характеризуватиметься стрімким зростанням процесів інвестування

Зазначимо, що в наслідок Великої війни проти російських загарбників, 2022 рік став переломним у процесі економічного розвитку України, адже було завдано шкоди низці суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність

в нашій державі, що, у свою чергу, вплинуло на інвестиційну привабливість країни й, відповідно, це позначилось на рівні конкуренції та конкурентних відносин (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Вплив війни на розвиток суб'єктів підприємництва в Україні у 2022 році, в залежності від ринку

Вид ринку	Вплив війни на суб'єктів господарювання	Наслідки для економіки держави	Діяльність Антимонопольного комітету України
Ринок паливно-енергетичного комплексу та надання комунальних послуг	Тимчасове припинення господарської діяльності більшістю учасників ринку	Суттєво зменшилось коло учасників ринку (відповідно знизився рівень конкуренції). Обмежились можливості споживачів в отриманні товарів та послуг, зокрема від підприємств, що перебувають у сфері природних монополій.	Здійснення контролю за дотриманням конкурентного законодавства у сфері енергетики. Вивчення причин обмеження пропозиції та ціноутворення автомобільного пального. Припинення низки порушень, що виникли на даному ринку тощо
Ринок послуг	Різний (одні учасники зазнали незначних змін, інші повністю припинили діяльність)	Знизилась якість наданих послуг та вироблених товарів (наприклад, надання електроенергії, продуктів харчування тощо)	Зумовлено необхідність поновлення належних умов конкуренції на ринку послуг. Посилення уваги АМКУ у сферах де органи влади залучають суб'єктів державної і комунальної власності для надання певних видів послуг тощо
Ринок товарів	Різний (велике число суб'єктів господарювання, що постраждали від військових дій змушені були припинити свою діяльність)		Посилена увага фармацевтичним ринкам, ринкам споживчих товарів, агропромислового комплексу та промисловості. Дослідження різних товарних ринків. Проведення низки заходів націлених на розвиток конкуренції та попередження антиконкурентних дій та ін.

Джерело: складено за матеріалами [66]

Отже, війна значно послабила конкурентні позиції України на міжнародній арені, а також знизила конкуренцію між суб'єктами господарювання всередині держави. Однак, злагоджені діє органів влади, суб'єктів бізнесу та іноземних партнерів допоможуть у швидкому економічному відновленні нашої держави й розвитку конкуренції та конкурентних відносин.

2.2. Аналіз ефективності правових форм та засобів реалізації конкурентної політики держави

«Конкурентна політика держави має інструментальний характер та її ефективність пропорційно залежить від виконуваних функцій, направлених на досягнення практичних результатів – підтримання умов конкурентності в господарській діяльності, підтримання стану конкуренції в певних галузях економіки, попередження антиконкурентних дій тощо».

Ефективна реалізація конкурентної політики будь-якої держави залежить від правових форм та засобів її реалізації.

На основі дослідження теоретичних основ правового регулювання відносин конкуренції в нашій державі, що здійснювались в попередньому розділі даної роботи, на нашу думку, можна виділити такі правові форми реалізації конкурентної політики:

- контроль за дотриманням суб'єктами господарювання антиконкурентного законодавства – передбачає попередження і припинення (запобігання) порушенням антиконкурентних дій;

- підтримка конкуренції – стимулювання розвитку конкуренції та її належний захист від нечесних методів гри, що можуть застосовувати суб'єкти господарювання на ринку.

На думку Ю. Ясько «механізм реалізації конкурентної політики передбачає наявність двох форм: запобігання та протидію порушенням конкурентного законодавства (правозастосування) та адвокатування конкуренції усіма органами державної влади».

Відповідно до даних форм, у нашій державі застосовуються механізми конкурентної політики держави, що реалізуються різними правовим засобам, головним чином через діяльність Антимонопольного комітету України.

До того ж в нашій державі сформована система антимонопольних регуляторів, в склад якої входять різні органи та комісії, головною метою яких є забезпечення оптимального рівня конкуренції.

Вважаємо, що законодавча база України у сфері конкуренції та реалізації конкурентної політики не вимагає вкрай радикальних змін. Однак, досвід світових держав-лідерів свідчить, що все ж таки необхідно створити в нашій країні дійсно незалежний та потужний конкурентний орган, який буде здійснювати не лише контрольно-регулюючий й каральний вплив, а й стимулюватиме відкриття нових внутрішніх та зовнішніх ринків і посилювати конкурентний вплив на міжнародній арені.

З цього приводу, О.А. Прокопов стверджує, що «реформи та зміни мають торкнутися не стільки текстів конкурентного законодавства, скільки правозастосовної діяльності АМКУ, яка має бути більш чітко орієнтована на відповідність кращій міжнародній практиці. Прийняття Україною Загальнодержавної програми розвитку конкуренції в Україні на 2014-2024 роки створює чудову нагоду для прийняття реформ, безпосередньо пов'язаних із АМКУ, і для більш масштабної переорієнтації економічної системи України до більш конкурентоспроможного, ринкового підходу та подальшої гармонізації українського конкурентного законодавства з найкращою міжнародною практикою» [83].

У зв'язку із вище наведеним, вважаємо за доцільне для аналізу правових форм та засобів реалізації конкурентної політики в нашій державі використати дані річних звітів Антимонопольного комітету України, й зробити відповідні висновки про ефективність діяльності даного органу й наявного антимонопольного законодавства, а також механізмів його реалізації.

Отже, проаналізуємо основні показники діяльності органів Антимонопольного комітету України за останні роки (табл. 2.2).

Як видно із даних таблиці 2.2, у 2022 році органами Антимонопольного комітету України було припинено лише 611 од. порушень, що на 1014 од. менше, ніж було припинено в 2020 році. Вважаємо, що це є позитивним явищем, адже, можна сказати, свідчить про певний прогрес у забезпеченні дотримання антимонопольного законодавства держави, а також зменшення різного роду недобросовісних практик, що обмежують конкуренцію. В свою чергу, такі зміни

можуть передувати створенню більш сприятливого конкурентного середовища в державі, яке стимулюватиме розвиток підприємництва, інновації, а також економічний розвиток нашої держави загалом.

Таблиця 2.2

**Основні показники діяльності органів Антимонопольного комітету
України за 2020-2022 рр.**

Основні показники діяльності органів АМКУ	Роки			Відхилення					
				Абсолютне, (+/-)			Відносне, %		
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020
Припинено порушень, од	1625	1675	611	50	-1064	-1014	3,1	-63,5	-62,4
Опрацьовано нормативно-правових актів та рішень комітетом, од	1081	1243	381	162	-862	-700	15,0	-69,3	-64,8
Кількість скарг, що надійшла на розгляд, од	12307	14828	3865	2521	-10963	-8442	20,5	-73,9	-68,6
Накладено штрафів за порушення антимонопольного законодавства, млрд. грн	-17,5	7,2	0,6	24,7	-6,6	18,1	-141,1	-91,7	-103,4
Економічна ефективність отримана в наслідок дій органу (якісний показник діяльності), млрд. грн	4,6	5,2	5,3	0,6	0,1	0,7	13,0	1,9	15,2
Сума оплачених штрафів та пені, млрд грн	0,1	0,5	0,3	0,4	-0,2	0,2	400,0	-40,0	200,0

Джерело: складено за матеріалами [66; 69]

У 2021 році спостерігається збільшення кількості опрацьованих нормативно-правових актів та рішень органами Антимонопольного комітету України, що вказує на збільшення обсягу їх роботи, а також підвищення інтересів до розвитку конкуренції й використання більш жорстких антимонопольних

заходів.

Проте вже в 2022 році кількість опрацьованих нормативно-правових актів та рішень органами Антимонопольного комітету України суттєво зменшилась (аж на 862 од.) у порівнянні із їх кількістю у попередньому році, що вказує на суттєве зменшення обсягу проведених робіт, можливо спричинених війною. Однак, зауважимо, що сам по собі даний показник не виступає у ролі безумовного індикатора ефективності роботи органів Антимонопольного комітету України, а тому важливо також аналізувати не лише кількість, але й якість прийнятих рішень (результати) і їх вплив на конкуренцію.

Що ж стосується скарг, що надійшли на розгляд органам Антимонопольного комітету України, то у 2021 році їх число збільшилось (на 2521 од.), а у 2022 році суттєво зменшилось (на 10963 од.). Дане явище можна пояснити підвищенням ефективності заходів із контролю за належним дотриманням антимонопольного законодавства, підвищення соціальної свідомості суб'єктів господарської діяльності, або ж зменшення їх рівня активності в поданні даних скарг за порушення антимонопольного законодавства тощо.

Упродовж 2020-2022 рр. спостерігається висока динаміка зміни суми накладених штрафів суб'єктам господарювання за порушення чинного антимонопольного законодавства.

Так, у 2021 році даний показник діяльності органів Антимонопольного комітету України покращився на 141,1%, а в 2022 році зменшився на 6,6%. Причиною цьому могло стати поліпшення ефективності заходів й інструментів із контролю, а також превентивних заходів щодо дотримання антимонопольного законодавства, або зниження активності органу антимонопольного контролю у застосуванні штрафів (санкцій).

Показник економічна ефективність отримана в наслідок дій антимонопольного органу, тобто якісний показник діяльності упродовж 2020-2022 рр. збільшився на 15,2% (збільшувався у 2021 й 2022 році відповідно на 13,0% й 1,9%), що загалом вказує на доволі позитивний вплив даного органу на

розвиток економіки, а також конкурентне середовище нашої держави, адже свідчить про значну успішність заходів у процесі боротьби із монополізацією ринків, посилення ефективності захисту конкуренції й інтересів споживачів.

Збільшення суми сплачених штрафів та пені порушниками антимонопольного законодавства України за період 2020-2022 рр. вказує на посилення контролю й ефективність застосування штрафних санкцій органами Антимонопольного комітету України, а також судовими органами у відношенні учасників ринку, які вчинили антиконкурентні дії.

Таким чином, в цілому виходячи із основних показників діяльності органів Антимонопольного комітету України, робимо висновок про їх успішну діяльність, ефективність, а також позитивний вплив на розвиток конкуренції.

Вважаємо, що в процесі аналізу ефективності правових форм та засобів реалізації конкурентної політики держави варто дослідити контроль за економічною концентрацією суб'єктів господарювання, адже вона являє «процес злиття підприємств, компаній та інших ринкових активів, унаслідок якого зростає економічна влада учасників ринку» [66], тобто становить загрозу розвитку конкуренції в Україні.

Антимонопольний комітет України відповідає за важливі питання, що стосуються належного контролю за концентрацією підприємств, а також належною реалізацією конкурентної політики у даній сфері. Даний орган, аналізує усі заяви, що надходять від суб'єктів господарювання із проханням про концентрацію, проводить ретельний розгляд справ, а також, в результаті, приймає рішення щодо дозволу чи заборони концентрації.

Динаміка кількості заяв, розглянутих упродовж 2017-2022 рр. органами Комітету у процесі контролю за концентрацією суб'єктів господарювання подано на рис 2.6.

Впродовж 2017-2022 рр. кількість заяв, розглянутих органами Комітету у процесі контролю за концентрацією суб'єктів господарювання постійно змінювалась (за винятком 2018 і 2019 років). Найбільше заяв було розглянуто у 2021 році (879), а найменше у 2022 році (530), що на 39,7% менше, ніж у

попередньому році.

Рис. 2.6. Динаміка кількості заяв, розглянутих органами антимонопольного комітету України у процесі контролю за концентрацією суб'єктів господарювання за період 2017-2022 рр.

(Джерело: складено автором за даними [66])

Далі проведемо аналіз розподілу наданих дозволів на концентрацію суб'єктів господарювання за видами (рис. 2.7)

Як видно із рис. 2.7, упродовж 2017-2022 рр. найбільше дозволів на концентрацію давалось на придбання акцій (часток, паїв). У період 2017-2021 рр. кількість даних дозволів коливалась у межах 68,3-81,4% від загальної кількості наданих дозволів на концентрацію, а в 2022 році скоротилась до 40,1%.

Також вагома частка дозволів на концентрацію у даний період давалась на набуття суб'єктами господарювання контролю (становила 12,7-21,4% від обсягу наданих дозволів).

Варто зауважити, що у 2022 році значно зросла, у порівнянні із попередніми роками, кількість дозволів на злиття суб'єктів господарювання у

структурі всього наданих дозволів на концентрацію (становила 39,6%).

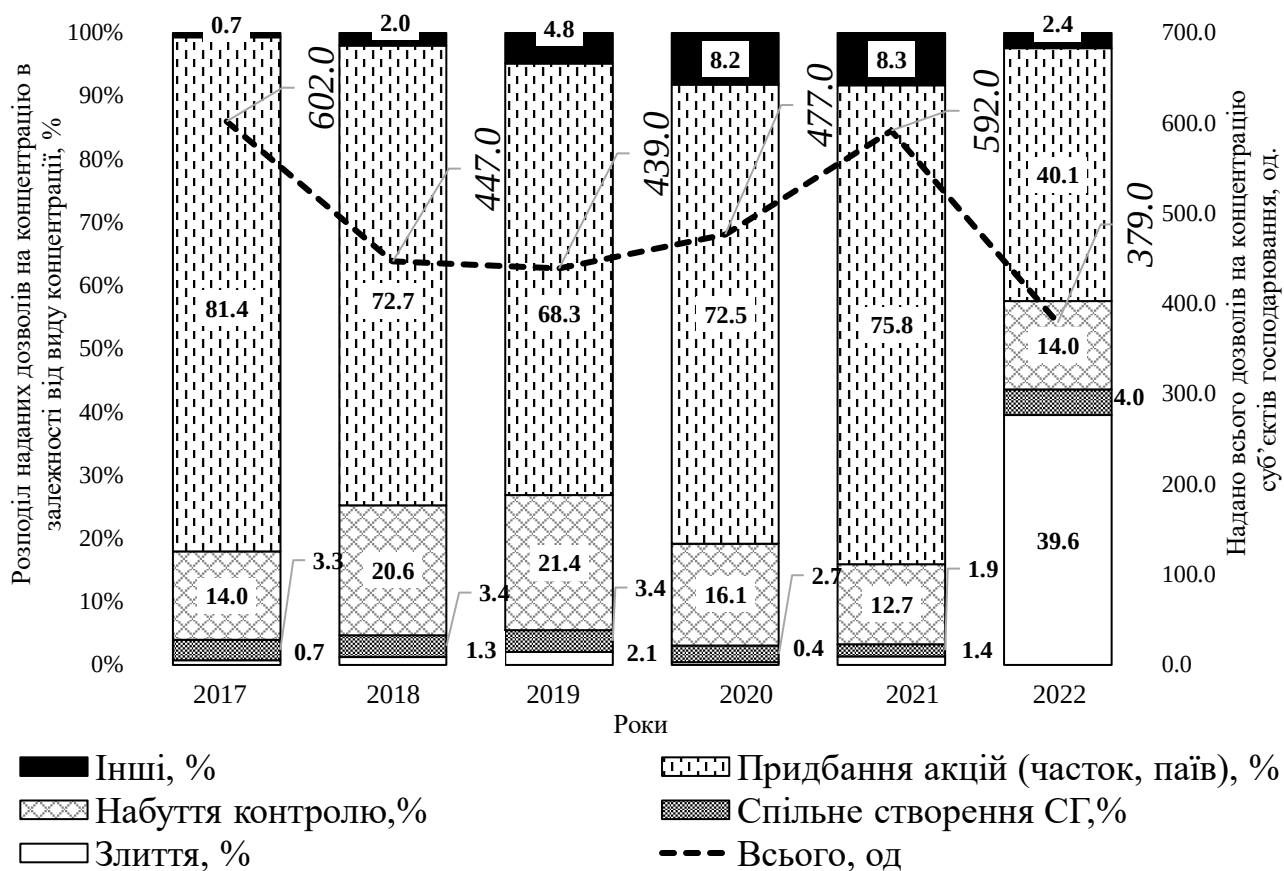

Рис. 2.7. Динаміка розподілу наданих дозволів на концентрацію суб'єктів господарювання за період 2017-2022 рр.

(Джерело: складено автором за даними [66])

Загалом проаналізована динаміка розподілу наданих дозволів на концентрацію суб'єктів господарювання може бути свідченням зміни кількості заявок в залежності від періоду економічного розвитку (зростання) держави, саме тоді, коли відбуваються певні значні структурні зміни в окремій галузі або ринках.

На основі проведеного аналізу можемо стверджувати, що правові форми, а також засоби реалізації конкурентної політики в нашій державі є досить ефективними, а діяльність Антимонопольного комітету України свідчить про належний нагляд й контроль за дотриманням оптимального рівня конкуренції в

державі, а також відповідність діяльності суб'єктів господарювання положенням діючого антимонопольного законодавства.

Однак, щоб досягти максимальної ефективності у процесі реалізації конкурентної політики в нашій державі потрібно удосконалювати наявні правові форми й, відповідно, засоби (інструменти) її реалізації.

2.3. Оцінка конкурентного середовища і конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в Україні

Оцінка конкурентного середовища є важливою для визначення подальших шляхів ефективного розвитку суб'єктів господарювання.

Проведемо оцінку інтенсивності конкуренції на ринках продукції виробленої у сфері сільського, лісового та рибного господарства, промисловості, будівництва, оптової й роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів, адже це дозволить виділити «ступінь протидії конкурентів у боротьбі за споживачів і нові ринкові ніші» [85].

Використаємо для цього формулу, що дозволяє визначити інтенсивність конкуренції залежно від темпів зростання виробництва продукції, так як, на нашу думку, в даному випадку вона найбільше підходить для аналізу:

$$I_{Tp} = \frac{140 - T_p}{70}, \quad (2.1)$$

де: I_{Tp} – це інтенсивність конкуренції залежно від темпу зростання обсягів реалізації продукції на ринку; T_p – річний темп зростання обсягів реалізації продукції на ринку без урахування інфляційної складової.

Для розрахунку даного показника використаємо вихідні дані отримані із статистичних джерел (табл. 2.3).

Як видно із даних таблиці 2.3, впродовж 2018-2021 рр. збільшувався щорічний темп зростання обсягів реалізованої продукції досліджуваних сфер

діяльності, за винятком сфери промисловості у 2019 році.

Таблиця 2.3

**Вихідні дані для розрахунку показника інтенсивності конкуренції
залежно від темпу зростання обсягів реалізації продукції на ринку
(залежно від сфери діяльності суб'єктів господарювання)**

Сфера діяльності	2018	2019	2020	2021
<i>Обсяг реалізованої продукції, млрд. грн</i>				
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	540,5	572,7	624,1	943,5
Промисловість	3302,5	3289,4	3524,7	4999,4
Будівництво	322,1	394,9	444,8	539,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4110,1	4345,9	4519,5	5994,8
<i>Темп зростання обсягів реалізованої продукції, %</i>				
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	115,6	106,0	109,0	151,2
Промисловість	115,4	99,6	107,2	141,8
Будівництво	136,2	122,6	112,6	121,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	122,6	105,7	104,0	132,6

Джерело: складено за матеріалами [79]

Одержані результати інтенсивності конкуренції залежно від темпу зростання обсягів реалізації продукції (робіт, послуг), а також висновок про стан в якому перебуває ринок на якому реалізується продукції тієї чи іншої сфери діяльності суб'єктів господарювання представлено в табл. 2.4.

Щоб надати більш узагальнену й комплексну характеристику інтенсивності конкуренції у досліджених сферах промисловості потрібно визначити інтенсивність конкуренції за показниками рентабельності ринку, а також коефіцієнтом варіації ринкових часток підприємств галузі. Однак із за обмежених можливостей в отриманні необхідних для цього статистичних даних, зупинимось на тому, що є.

Дані табл. 2.4, говорять що впродовж останніх років ринки аналізованих сфер діяльності в нашій державі розвивались дуже повільними темпами, що

говорить про необхідність суттєвого підвищення конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання. Лише в 2021 році спостерігається прискорене зростання у сферах сільського, лісового, рибного господарства й промисловості, що говорить про пожвавлення господарської діяльності у них і зростання рівня конкуренції.

Таблиця 2.4

Висновки про інтенсивність конкуренції (залежно від темпу зростання обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) на ринках де реалізується продукція суб'єктів господарювання різних сфер діяльності

Сфера діяльності	2018	2019	2020	2021
<i>Коефіцієнт інтенсивності конкуренції залежно від темпу зростання обсягів реалізації продукції (робіт, послуг)</i>				
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	0,3	0,5	0,4	0,0
Промисловість	0,4	0,6	0,5	0,0
Будівництво	0,1	0,2	0,4	0,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,2	0,5	0,5	0,1
<i>Висновок про стан в якому перебуває ринок</i>				
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Прискорене зростання
Промисловість	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Прискорене зростання
Будівництво	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згортання

Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	Стан позиційного зростання або стагнації, або згорання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згорання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згорання	Стан позиційного зростання або стагнації, або згорання
--	--	--	--	--

Джерело: складено за матеріалами [79; 66]

Проте, війна та інші негативні фактори безумовно вплинули на погіршення конкурентного середовища в нашій державі і, як наслідок, конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на певних ринках, про що свідчать дані експорту й імпорту певних видів продукції за останні роки (рис. 2.8.)

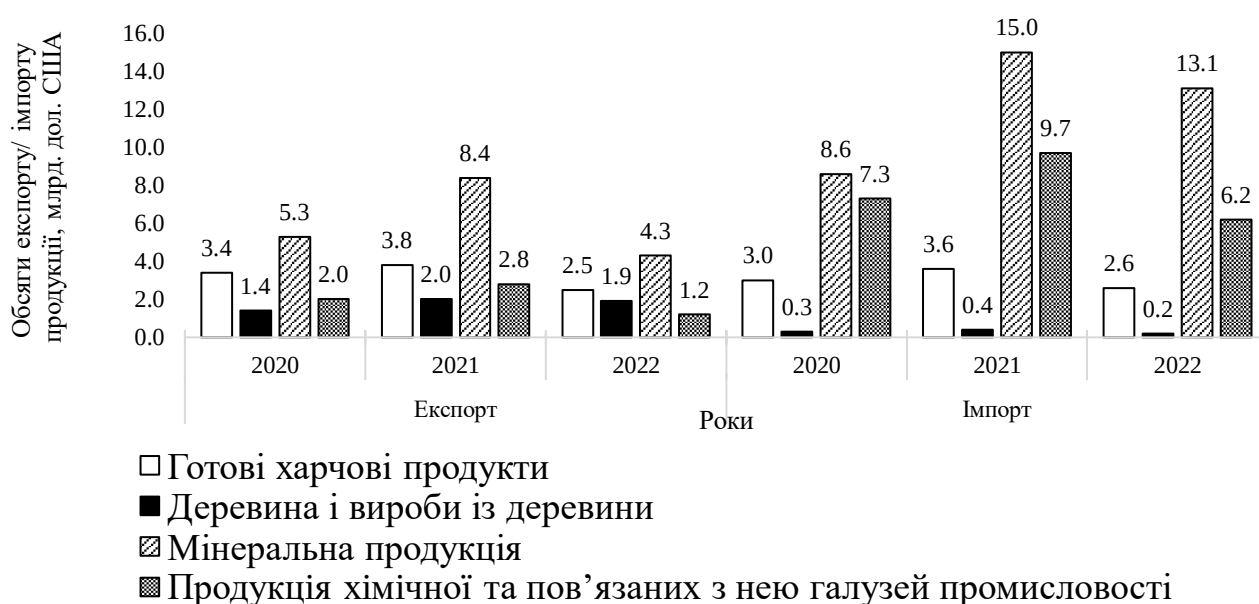

Рис. 2.8. Динаміка експорту й імпорту деяких видів промислової продукції у 2020-2022 рр.

(Джерело: складено автором за даними [66])

Як видно із даних рис. 2.8, у період до 2022 року спостерігається збільшення обсягів експорту деяких видів промислової продукції (готових харчових продуктів, деревини і виробів із неї, мінеральної продукції й продукції хімічної промисловості). Однак, головним чином через війну України проти російських окупантів, багато вітчизняних суб'єктів господарювання постраждало і це послабило конкурентні позиції нашої держави на

міжнародному ринку.

Аналогічна ситуація спостерігається із імпортними товарами, проте основною причиною зменшення їх обсягу після 2021 року вважаємо зниження купівельної спроможності українців.

Одним із важливих індикаторів конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в Україні може виступати розмір інвестицій, що залучають суб'єкти господарювання для свого розвитку.

Загалом впродовж 2019-2021 рр. обсяг надходження прямих іноземних інвестицій в Україну збільшився на 21,6%. Аналіз надходження прямих іноземних інвестицій в національну економіку, залежно від видів економічної діяльності, свідчить, що за аналізований період значно зросли їх номінальні обсяги вливання у сферу сільського, лісового та рибного господарства (майже у 30 разів), а також у сферу промисловості (збільшились на 62,9%). При чому, спостерігається, на нашу думку, доволі стрімке збільшення щорічних обсягів надходження прямих іноземних інвестицій у сферу сільського, лісового та рибного господарства – у 2020 році майже вп'ятеро, а в 2021 майже у чотири рази, що значно відрізняється від обсягів їх надходження у сферу промисловості, які зменшились на 134,3% у 2020 році, у порівнянні із попереднім роком та збільшились майже вшестеро у 2021 році, у порівнянні із 2020 роком (табл. 2.5).

Збільшення прямих іноземних інвестицій у вище зазначені сфери діяльності є позитивним явищем, адже відбувається своєрідне стимулювання внутрішньодержавних суб'єктів господарювання до підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості продукції й послуг, зниження цін тощо. Є всі підстави стверджувати, що підвищується рівень конкуренції у сфері сільського, лісового та рибного господарства й сфері промисловості, що може стати важливим стимулом для підприємств, які в них здійснюють господарську діяльність, до вдосконалення своїх виробничих процесів, а також активного впровадження інновацій.

До того ж, збільшення надходження обсягів іноземних інвестицій у досліджувані сфери діяльності сприяє розвитку міжнародних зв'язків, а також

інтеграції України в світову економіку, що, у свою чергу, може створювати нові можливості для експорту вітчизняних товарів і послуг на міжнародні ринки збуту, а також сприяти входженню українських компаній до глобальних ланцюжків виробництва й постачання продукції.

Таблиця 2.5

**Аналіз обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку України за період
2019-2021 рр.**

(млн. дол. США)

Показник	2019	2020	2021	Відхилення		
				Відносне, %		
				2020/ 2019	2021/ 2020	2021/ 2019
Прямі інвестиції в Україну	6017,4	-36,0	7320,0	-100,6	-20433,0	21,6
У тому числі:						
Сільське, лісове та рибне господарство	38,0	224,6	1127,8	491,1	402,1	2867,9
Промисловість	2480,2	-851,1	4039,5	-134,3	-574,6	62,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	499,1	97,6	97,6	-80,4	-	-80,4
Будівництво	125,2	-119,0	74,1	-195,0	-162,3	-40,8
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	862,9	-48,4	656,7	-105,6	-1457,2	-23,9
Фінансова та страхова діяльність	1172,0	226,0	644,6	-80,7	185,2	-45,0

Джерело: складено за матеріалами [80]

Однак, упродовж 2019-2021 рр. також спостерігається зменшення надходжень прямих іноземних інвестицій у такі сфери діяльності як: постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (на 80,4%); будівництво (на 40,8%); оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (на 23,9%); фінансова та страхова діяльність (на 45,0%). Дані тенденції є несприятливими для розвитку національної економіки і в подальшому можуть негативно впливати на рівень конкуренції в нашій державі,

наприклад:

- призвести до зменшення кількості іноземних компаній, які конкурують на внутрішньому ринку держави, що спровокує створення менше альтернативних пропозицій для споживачів, а також знизить рівень конкуренції серед внутрішніх підприємств;

- обмежити доступ до інноваційно-технічних ресурсів й, тим самим, сповільнити інноваційний розвиток в Україні, що, у свою чергу, може негативно позначитися на конкурентоспроможності внутрішніх суб'єктів господарювання;

- вплинути на загальний імідж України, а також її рейтинг конкурентоспроможності, адже зменшення обсягів надходження прямих іноземних інвестицій, в першу чергу, призводитиме до недостатнього розвитку інфраструктури, галузей економіки, а також людського капіталу, що безумовно вплине на її конкурентні можливості.

«Зміцнення виробничої діяльності усіх підприємств реального сектора економіки регіонів, а тим самим підвищення суспільного відтворення, неможливе без інтенсифікації відтворення та поліпшення використання діючих основних засобів за рахунок капітальних інвестицій. Капітальні інвестиції відіграють роль каталізатора виробництва і є потужним стимулом до переоснащення та модернізації технічної бази підприємств, що підвищує їх конкурентоспроможність на ринку» [87].

Збільшення або зменшення обсягу капітальних інвестицій може впливати на конкуренцію та конкурентоспроможність підприємств різних галузей діяльності та розмірів, залежно від того, наскільки вони здатні підтримувати технологічний розвиток, підвищувати продуктивність та забезпечувати високу якість своєї продукції.

У додатку II відображено динаміку зміни капітальних інвестицій підприємств в Україні за видами економічної діяльності у 2017-2021 роках.

Стрімка динаміка темпів росту капітальних інвестицій вітчизняних великих, середніх й малих підприємств за видами економічної діяльності свідчить про значні швидкі зміни їх розміру (об'ємів) щороку, що позначається

на рівні розвитку і модернізації вітчизняних суб'єктів господарювання.

При цьому, важливо враховувати те, що вплив зміни показників темпів росту капітальних інвестицій на конкуренцію буде залежати від конкретних умов сформованих у державі й факторів, зокрема, таких як ефективність державного регулювання економіки, доступ до фінансових ресурсів, інституційне середовище, а також інших чинників.

Найбільший обсяг капітальних інвестицій великих та середніх підприємств нашої держави припадає на сферу промисловості, до того ж за аналізований період вони зросли на відповідно на 84,9% і 51,5%.

У період 2017-2021 рр. спостерігається стрімкий прилив капітальних інвестицій у великі підприємства нашої держави, зокрема у ті, що здійснюють діяльність у сфері:

- сільського, лісового та рибного господарства на 175,0%;
- оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів – на 164,3%;
- постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря на 100,0%.

Також великий обсяг капітальних інвестицій середніх та малих підприємств нашої держави припадає на сферу сільського, лісового та рибного господарства.

За аналізований період спостерігається зростання капітальних інвестицій у такі важливі сфери діяльності, як: сільське, лісове та рибне господарство (на 9,1%); оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів (на 27,3%); постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (на 366,7%).

Що ж стосується малих підприємств, то видно, що за досліджуваний період незначне зростання капітальних інвестицій спостерігається у сфері промисловості (на 16,7%), а у таких сферах, як сільське, лісове та рибне господарство, будівництво, постачання електроенергії, газу, пари, кондиційованого повітря спостерігається їх зменшення відповідно на 14,8%,

14,3% та 20,0%.

Збільшення капітальних інвестицій дозволяє вітчизняним підприємствам модернізувати свої виробничі потужності, покращити технологічні процеси та підвищити якість продукції. Це може сприяти підвищенню їхньої конкурентоспроможності, здатності конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Однак, зменшення обсягу капітальних інвестицій несе негативні наслідки для конкуренції та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств:

– може призвести до «відсталості» їх технологічної бази; зниження якості продукції; втрати ринкових позицій та ін.

Таким чином, підприємствам малої форми власності у нашій державі потрібно залучати значно більше капітальних інвестицій у розвиток сфер діяльності, в яких вони функціонують.

Далі проведемо аналіз зміни фінансових результатів до оподаткування підприємств в Україні за певними видами економічної діяльності, адже даний показник також здатний вказувати на рівень конкуренції, а також стан конкуренції в різних галузях економіки .

Позитивна динаміка буде свідчити про зростання конкуренції, а також покращення конкурентоспроможності підприємств у державі, тоді як негативна динаміка вказуватиме на проблеми і виклики, що обмежують конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.

Фінансові результати до оподаткування великих підприємств в Україні упродовж 2019-2021 рр. є позитивними, що дає змогу свідчити про їхню успішність і конкурентоспроможність.

За аналізований період фінансовий результат до оподаткування усіх великих підприємств в нашій державі зріс на 302,6 млрд. грн. Серед них одні із найкращих результатів показали підприємства сфери промисловості (232,0 млрд. грн у 2019 році; 62,0 млрд. грн у 2020 році; 372,6 млрд. грн у 2021 році), торгівлі (млрд. грн у 2019 році; млрд. грн у 2020 році; млрд. грн у 2021 році), сільського, лісового та рибного господарства (млрд. грн у 2019 році; млрд. грн у 2020 році;

млрд. грн у 2021 році).

Фінансові результати до оподаткування усіх середніх підприємств нашої держави за даний період теж є позитивним й, крім того зріс на 43,6 млрд. грн. Упродовж 2019-2021 рр. лише підприємства сфери промисловості показали від'ємне значення даного показника (у 2021 році), що вказує на певні виклики та проблеми, а також зменшення їх конкурентоспроможності. Проте, у 2021 році даний показник вже стрімко зріс на 75,4 млрд. грн і становив 56,0 млрд. грн.

Фінансовий результат до оподаткування усіх малих підприємств нашої держави за період 2019-2021 рр. також зріс (на 74,7 млрд. грн), однак у 2020 році він мав від'ємне значення і становив -12,3 млрд. грн, що призвело до зниження рівня конкурентоспроможності малих підприємств (основної причиною можна назвати наслідки пандемії COVID-19).

Крім того, фінансові результати до оподаткування усіх малих підприємств, а також в залежності від видів здійснюваної ними діяльності можна охарактеризувати високою динамікою їх зміни, що може свідчити про стрімку зміну рівня (нестабільність) їх конкурентоспроможності.

Загалом, зважаючи на фінансові результати до оподаткування підприємств, які працюють в нашій державі, можна зробити висновок, що в розрізі певних видів економічної діяльності, зокрема, сфері сільського, лісового та рибного господарства, сфері оптової й роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів, а також у сфері промисловості, спостерігається досить високий рівень конкуренції й конкурентних відносин, при чому, найбільш конкурентоспроможними є великі та середні підприємства, що можна пояснити високими обсягами інвестицій, що в них надходять тощо.

Проведемо аналіз кількості підприємств в Україні, які одержали прибуток, адже ці дані також дадуть певне уявлення про стан конкуренції в нашій державі, а також про рівень конкурентоспроможності підприємств різних розмірів і галузей діяльності .

Загалом кількість великих підприємств, що отримали прибуток в період 2019-2021 рр., що може свідчити про зростання конкурентоспроможності

великих підприємств у досліджуваних сферах господарської діяльності.

Однак, й спостерігаються дуже незначні зменшення кількості середніх підприємств, які отримали прибуток в галузях промисловості й будівництва, що спричинили незначне послаблення рівня конкуренції у них.

У 2019-2021 рр. в Україні відбувається незначне зменшення кількості малих підприємств, які отримали прибуток, що є тривожним сигналом стосовно збереження й зростання рівня конкуренції, адже свідчить про зниження здатності малих суб'єктів господарювання протистояти більшим гравцям.

У свою чергу, дані тенденції можуть викликати певні перешкоди на шляху розвитку малого бізнесу, а також зростання конкуренції в досліджуваних сферах діяльності.

Таким чином, упродовж 2019-2021 рр. в нашій державі трохи посилились конкурентні позиції великих і середніх підприємств та відбулось незначне послаблення конкурентоспроможності малих суб'єктів господарювання.

Динаміка обсягів чистого прибутку суб'єктів господарювання в Україні за видами економічної діяльності, а також їх розподілом за розміром може надати більш повну інформацію про стан й рівень конкуренції в державі (Додаток М).

Упродовж 2019-2021 рр. чистий прибуток великих, середніх та малих підприємств в нашій державі зріс швидкими темпами: збільшився відповідно на 136,8%, 13,1% та 81,2%. Розмір чистого прибутку суб'єктів господарювання різко зменшився у 2020 році, головною причиною чого вважаємо вплив пандемії коронавірусу.

Також, на основі вище викладеного, вважаємо, що великі підприємства займають сильну позицію у сфері промисловості і домінують у ній. Збільшення обсягів чистого прибутку середніх підприємств у сферах сільського, лісового та рибного господарства, торгівлі, будівництва, фінансової та страхової діяльності є свідченням підвищення їх конкурентоспроможності й зростання рівня конкуренції у даних видах діяльності, а також можливості зменшення домінування великих підприємств.

Аналіз обсягів чистого прибутку малих підприємств, що функціонують в

нашій державі, за період 2019-2021 рр. може свідчити про їхню здатність конкурувати у розглянутих сферах діяльності.

Також в подальшому дані підприємства мають всі шанси підвищувати рівень конкурентоспроможності, адже представники малого бізнесу можуть бути гнучкими, інноваційними й, також, швидше адаптуватися до змін на ринку тощо.

Зокрема, можемо стверджувати, що впродовж аналізованого періоду серед малих підприємств посилилась конкуренція у таких видах діяльності, як: сільське, лісове та рибне господарство; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

Далі пропонуємо дослідити рівень рентабельності операційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні, адже як стверджує Н.Л. Правдюк він «характеризує скільки прибутку припадає на 1 грн понесених витрат, тобто інформує про вигідність для підприємства виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, продажу товарів» [88]. Таким чином, логічно припустити, чим більшим буде даний показник у певній сфері господарської діяльності, тим більш привабливою вона буде для ведення бізнесу, тобто може характеризуватися високим рівнем конкуренції, тому проведемо аналіз зміни рівня рентабельності операційної діяльності підприємств в Україні за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі (рис. 2.9).

Як видно із даних рис. 2.9 рівня рентабельності операційної діяльності підприємств в Україні за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі характеризуються високою динамікою їх зміни.

Найвищі показники рентабельності операційної діяльності підприємств спостерігаються у таких видах діяльності, як сільське, лісове та рибне господарство (для великих підприємств коливаються в межах 20,8-46,3%; для середніх підприємств – 18,2-40,0%; для малих підприємств – 13,5-42,0%), а також торгівля й ремонт автотранспортних засобів (для великих підприємств коливаються в межах 18,9-23,8%; для середніх підприємств – 10,6-28,4%; для малих підприємств – 9,3-26,0%). На основі цього вважаємо, що в даних сферах промисловості спостерігається високий рівень конкуренції між суб'єктами

господарювання.

Низькі показники рентабельності операційної діяльності спостерігаються у таких сферах як промисловість, будівництво, постачання, електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, що може свідчити про низький рівень конкуренції в них.

Рис. 2.9. Динаміка рівня рентабельності операційної діяльності підприємств в Україні за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі за 2017-2021 рр.

(Джерело: складено автором за даними [79])

Проте, загалом за аналізований період зросла рентабельність операційної діяльності великих й малих підприємств сфери промисловості, відповідно на 7,8% і 5,0%, що може вказувати на незначне підвищення їх конкурентних позицій, а для середніх підприємств даний показник залишився незмінним (коливався протягом аналізованого періоду в межах 2,2-3,8%).

Також спостерігається зменшення рентабельності операційної діяльності великих і середніх підприємств у сфері будівництва, відповідно на 1,4% й 0,7%, проте даний показник для малих підприємств зріс на 2,4%.

Досить низькі (фактично від'ємні показники) рентабельності операційної діяльності у сфері постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря за аналізований період притаманні великим та середнім підприємствам. Але даний показник є високим для суб'єктів малого підприємництва й впродовж 2019-2021 рр. зріс на 29,9%, що свідчить про підвищення рівня конкуренції в даній сфері, а також створює перспективи для розвитку їх діяльності, залучення фінансових інвестицій, що, в кінцевому результаті, сприяє підвищенню рівня конкуренції.

Підтвердженням вище наведеної інформації, що стосується рівня конкуренції у сферах діяльності і конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарської діяльності є також й показники рентабельності усієї діяльності підприємств в Україні за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі.

Висновок до 2 розділу

Аналіз основних показників динаміки конкуренції на ринках нашої держави у довоєнний період свідчить про підвищення її економічного розвитку, поліпшення клімату бізнес середовища, посилення конкурентоспроможності, розвитку інфраструктури, як наслідок, покращення якості й рівня життя населення.

Законодавство про захист економічної конкуренції визначає правила гри

та створює основу для справедливої конкуренції. Воно сприяє забезпеченню рівних умов для усіх учасників ринку та запобігає недобросовісним практикам.

В Україні можна виділити наступні правові форми реалізації конкурентної політики: правозастосування (передбачає запобігання та протидію порушенням конкурентного законодавства), стимулювання та адвокатування конкуренції.

В нашій державі сформовані спеціальні механізми реалізації конкурентної політики та система антимонопольних регуляторів, в склад якої входять різні органи та комісії, головною метою яких є забезпечення оптимального рівня конкуренції.

Головним органом державного управління у сфері конкуренції виступає Антимонопольний комітет України, що здійснює контроль за дотриманням антимонопольного законодавства, приймає рішення щодо порушень антимонопольного законодавства, а також забезпечує реалізацію конкурентної політики держави. Крім того Антимонопольний комітет здійснює контроль за концентрацією суб'єктів господарювання (аналізує заяви про концентрацію, проводить розгляд справ, а також приймає рішення щодо дозволу чи заборони концентрації).

Загалом, основні показники діяльності органів Антимонопольного комітету України свідчать про їх успішну й ефективну діяльність, а також позитивний вплив на розвиток конкуренції в нашій державі.

Для досягнення максимальної ефективності у процесі реалізації конкурентної політики в нашій державі потрібно удосконалювати наявні правові форми й, відповідно, засоби (інструменти) її реалізації, підвищувати ефективність діяльності Антимонопольного комітету, своєчасно реагувати на порушення суб'єктами господарювання антимонопольного законодавства тощо.

Оцінка інтенсивності конкуренції на ринках збуту продукції (робіт, послуг), виробленої впродовж 2018-2021 рр. у сферах сільського, лісового та рибного господарства, промисловості, будівництва, оптової й роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів виявила, дала можливість встановити, що дані ринки увесь час перебували у стані позиційного

зростання або стагнації, або згортання. Лише у 2021 році ринок продукції сільського, лісового та рибного господарства й промисловості, перебував у стані прискореного зростання.

Загалом, вітчизняні підприємства здійснюють кроки у напрямку поліпшення конкурентного середовища, а також посилення конкурентоспроможності, проте все ж виникає необхідність у подальшому удосконаленні антимонопольного законодавства, підвищенні ефективності контролю й запобіганні порушень суб'єктами господарювання, що ведуть до вчинення ними антиконкурентних дій, створенні більш сприятливих умов для створення й розвитку підприємництва, оптимізації конкурентного середовища тощо.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ І РОЗВИТОК КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВІ

3.1. Виявлення можливих шляхів посилення конкуренції та державної конкурентної політики

У сучасних умовах, конкурентна політика нашої держави повинна бути спрямована, головним чином, на подальше активне стимулювання розвитку конкурентного середовища в якому перебуває національна економіка, належний захист чесних умов конкурентної боротьби, а також підтримку динамічного конкурентного процесу. Цілком зрозуміло, що недостатня ефективність конкурентної політики держави зумовлює певні втрати суспільного добробуту, а також значне зниження наявного рівня конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання на міжнародному й національному ринках.

Тому, виявлення можливих шляхів посилення конкуренції, а також державної конкурентної політики повинне стати одним із пріоритетних завдань розвитку національної економіки, до виконання якого потрібно поставитись із належною відповідальністю.

Визначення й реалізація найбільш пріоритетних напрямів реалізації та удосконалення конкурентної політики дасть змогу створити у нашій державі найбільш оптимальні (сприятливі) умови для ефективної діяльності усіх суб'єктів господарювання, якісного поліпшення стану конкурентного середовища на ринках продукції (послуг), більш справедливого й ефективного розподілу наявного ресурсного потенціалу, посилить законодавчі гарантії захисту прав й інтересів, як суб'єктів бізнесу, так і споживачів продукції (товарів, послуг), а також, у кінцевому результаті, дозволить досягти найвищого рівня конкурентоспроможності національної економіки.

У процесі виявлення можливих шляхів посилення конкуренції та державної конкурентної політики важливо дослідити проблеми, що стоять на шляху ефективної її реалізації (рис. 3.1.).

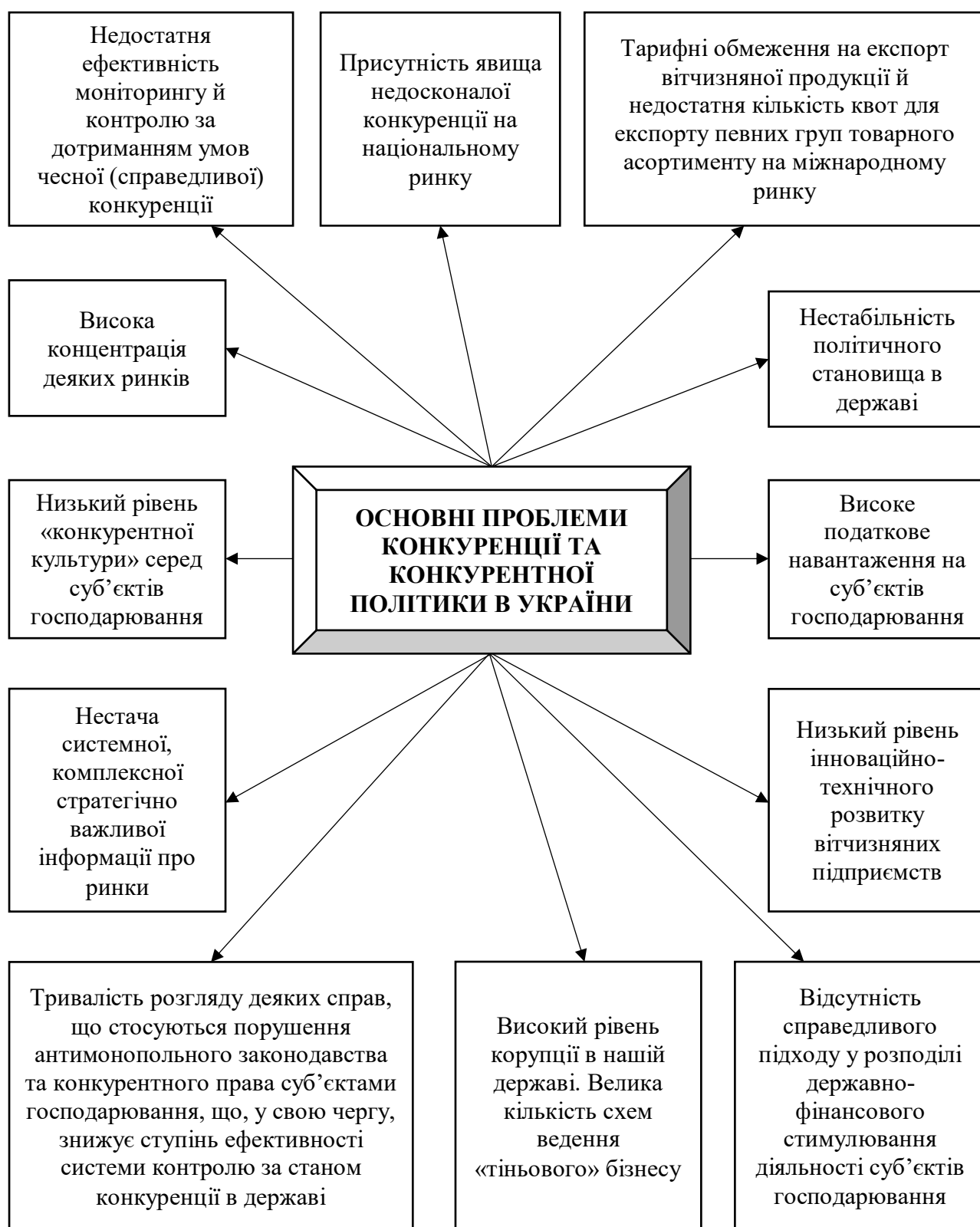

Рис. 3.1. Основні проблеми конкуренції та реалізації конкурентної політики в Україні

(Джерело: складено автором за даними [89])

Як видно із рис. 3.1, в нашій державі можна виділити низку проблем посилення конкуренції та реалізації конкурентної політики, між якими існує тісний взаємозв'язок.

Однією із них є недостатня ефективність моніторингу й контролю за дотриманням умов чесної (справедливої) конкуренції, причиною чому може бути низький рівень ресурсного забезпечення, а також недостатній рівень професіоналізму наявних антимонопольних органів, що відповідають за своєчасне виявлення, запобігання правопорушенням чи оперативне притягнення порушників антимонопольного та конкурентного законодавства до відповідальності.

Не менш важливою проблемою, що фактично не можливо викоринити є корупція, зумовлена, певним чином, недотриманням належної процедури прозорості й публічності між всіма учасниками конкурентних відносин, в результаті чого виникають неправомірні переваги для певних суб'єктів господарювання.

Т.І. Швидка вважає, що «перегляду та удосконалення потребує правовий аспект закріплення конкурентної політики на законодавчому рівні, головними напрямками якої повинні стати оптимізація правових засобів забезпечення реального рівня конкуренції, систематизація конкурентного законодавства та правового забезпечення необхідної компетенції Антимонопольного комітету України. Важливу роль в цьому сенсі відіграє удосконалення національного конкурентного законодавства та його гармонізація з конкурентним законодавством країн Європейського Союзу» [81].

Важливо розуміти, що ризик зміни конкурентного законодавства, а також непередбачувані наслідки його змін можуть суттєво ускладнювати планування й процеси реалізації стратегій вітчизняних суб'єктів господарювання, а тому щоб створити найбільш оптимальний клімат конкурентного середовища потрібно досягти певної стабільності в положеннях нормативно-правових актів та законах, що регулюють відносини й інші питання конкуренції.

Варто розуміти, що низький рівень свідомості про конкуренцію серед

суб'єктів господарювання, а також представників громадськості може суттєво перешкоджати процесам ефективної реалізації конкурентної політики нашої держави. Тому варто також приділити належну увагу створенню такого інформаційного середовища, яке б сповна надавало всю необхідну інформацію, що стосується питань конкуренції для усього числа зацікавлених сторін (осіб).

На деяких ринках в Україні спостерігається висока концентрація, коли декілька великих гравців контролюють значну частку ринку, у свою чергу це обмежує й ускладнює доступ новостворених суб'єктів господарської діяльності до ринків і перешкоджає веденню чесної конкурентної боротьби на ринку.

Усі вище зазначені проблеми вимагають посиленої уваги та активних дій із сторони Уряду нашої держави, Антимонопольного комітету України й інших сторін, що мають інтерес у поліпшенні (оптимізації) конкурентного середовища, а також забезпечення рівних умов без виключень для всіх учасників ринку.

Розв'язання даних проблем потребує конкретних рішень із сторони відповідних державних органів, а також заходів щодо впровадження нових ефективних реформ, зміцнення наявної законодавчої бази й механізмів стосовно конкуренції, значного підвищення ефективності контролю й всебічне сприяння розвитку свідомої, а також конкурентоспроможної бізнес-культури суб'єктів господарювання, що вплинуть на формування нового, більш сприятливого, конкурентного середовища в Україні.

Сьогодні, коли у нашій державі спостерігається активний розвиток зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання (зокрема, мається на увазі довоєнний період), особливої важливості в Україні набуває питання підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності. Тут слід зауважити, що у вітчизняних виробників продукції (послуг) відсутній достатній досвід у веденні ефективної конкурентної боротьби (й проведенні ефективної конкурентної кампанії) на міжнародному ринку із потужними світовими підприємствами-лідерами. До того ж, велике число вітчизняної продукції, представленої на зовнішніх ринках збуту, не відповідає встановленим критеріям міжнародних стандартів, а тому має дуже низьку конкурентоспроможність.

Також слід звернути увагу й на те, що багато світових-держав лідерів розглядають Україну, як дешевий сировинний придаток, а це безпосередньо впливає на її конкурентоспроможність. Тому вже сьогодні на державному рівні варто приділити належну увагу розвитку комплексних виробництв із поглибленої переробки, наявних у нашій країні, природних ресурсів.

«З однієї сторони, розвиток переробних виробництв порушує налагоджені роками партнерські відносини із іноземними споживачами природної сировинної продукції, що створює певні загрози зовнішньоекономічної діяльності. Проте, з іншого боку, це сприяє появі нових більш вигідних для нашої держави торгово-економічних зв'язків з іноземними партнерами, що передбачають реалізацію широкого асортименту вже готової продукції, чи комплектуючих за значно вищою доданою вартістю, що дає змогу вивести економіку України на новий вищий рівень розвитку» [90].

Як стверджує А.М. Бердега «одним з основних завдань, котре уряд має поставити перед собою для підвищення конкурентоспроможності, має бути стимулювання конкуренції між фірмами однієї галузі та між галузями всередині економіки однієї країни. Якщо показники будуть високими, то і сама держава буде конкурентоспроможною на світовому ринку» [89].

У зв'язку із вище наведеною інформацією можемо запропонувати наступні пріоритетні напрямки посилення конкуренції та державної конкурентної політики в Україні:

1. Удосконалення ринкових механізмів, що працюють із метою забезпечення відповідного (оптимального) рівня конкуренції у певному ринковому середовищі.
2. Активізація держави у процесі формування якісно нових умов для підтримки наявного рівня конкуренції в країні, а також її ефективного розвитку.
3. Удосконалення й уточнення наявної нормативно-правової бази, що регулює відносини конкуренції та її відповідність найкращим світовим практикам.
4. Стимулювання розвитку малого й середнього бізнесу.

Кожний, із вище перелічених напрямів, має свій шлях, що передбачає виконання певних завдань, реалізація яких призведе до наслідків, здатних посилити конкуренцію та конкурентну політику нашої держави (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Шляхи посилення конкуренції та конкурентної політики в Україні

Пропонований шлях	Пріоритетні завдання	Очікувані наслідки
<i>Удосконалення ринкових механізмів, що працюють із метою забезпечення відповідного (оптимального) рівня конкуренції у певному ринковому середовищі</i>		
Удосконалення наявного інституційного механізму реалізації конкурентної політики держави	Удосконалення вже сформованого інституційного середовища реалізації конкурентної політики держави	Домінування на ринку суб'єктів, що легально здійснюють свою господарську діяльність (вихід багатьох представників бізнесу із «тіні»). Протистояння жорсткості, а також нерозбірливості суб'єктів ринку у процесі вибору методів для ведення ефективної конкурентної боротьби. Розвиток інститутів громадянського суспільства, що активно включаються у процеси відстоювання суспільних інтересів. Формування такого («чесного» й «справедливого») конкурентного інституційного середовища, яке б функціонувало на принципах «чесних», «справедливих» й «прозорих» відносин між органами (представниками) влади, всіма учасниками ринку й громадськістю. Оновлення інструментів, засобів, способів й методів інституційного регулювання
	Покращення умов для прискореного розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання	Посилення конкурентоспроможності нашої держави у глобальному ринковому просторі. Стрімкий сталий розвиток, як окремих суб'єктів господарювання, так і держави загалом. Створення усіх необхідних умов для «цивілізованої» конкурентної боротьби в усіх галузях й сферах національної економіки
	Розвиток державно-приватного партнерства у контексті реалізації належної конкурентної політики держави	Посилення рівня причетності (втручання) держави у процеси функціонування наявних ринків для забезпечення їх ефективної конкурентоспроможності
Удосконалення сформованого механізму моніторингу функціонування конкурентоспроможності держави	Підвищення ефективності діяльності органів, що займаються регулюванням конкурентних відносин і забезпеченням оптимального рівня конкуренції в державі	Підвищення професійних компетенцій структури антимонопольних органів держави. Запобігання правопорушенням й оперативне притягнення порушників антимонопольного та конкурентного законодавства до відповідальності

Продовження таблиці 3.1

Пропонований шлях	Пріоритетні завдання	Очікувані наслідки
<i>Активізація держави у процесі формування якісно нових умов для підтримки наявного рівня конкуренції в країні, а також її ефективного розвитку</i>		
Посилення ролі держави у процесі ефективного використання, а також реалізації досягнень науково-технічного прогресу й інтелектуального капіталу	Створення ефективної інноваційної інфраструктури, що суттєво спрощуватиме роботу відповідних органів державної влади	Значне підвищення рівня професіоналізму та кваліфікації працівників сформованих конкурентних інституцій
	Створення і розвиток галузей промисловості, що вироблятимуть інноваційну продукцію	Залучення нових інвестиційних джерел в економіку держави. Додаткові надходження в бюджет держави за рахунок виробництва високотехнологічної продукції із високою доданою вартістю
	Створення і розвиток транскордонних мережових структур, що посилять на ринкову владу національних підприємств	Підвищення рівня якості життя місцевого населення держави, а також зайняття найбільш вигідної позиції України у глобальному геополітичному просторі
Інвестування у людський капітал	Безперервна професійна підготовка кадрів	Суттєве підвищення рівня продуктивності праці персоналу промислових підприємств, а також стрімке зростання рівня якості виробленої продукції
	Фінансово-економічне інвестування у формування якісно нового людського капіталу	Зростання обсягів прибутку підприємств. Соціально-економічний й культурно-освітній розвиток місцевого населення нашої держави. Підвищення фінансової (купівельної) спроможності населення
<i>Удосконалення й уточнення наявної нормативно-правової бази, що регулює відносини конкуренції та її відповідність найкращим світовим практикам</i>		
Удосконалення системи покарання за порушення конкурентного законодавства	Виключення можливості деяких суб'єктів бізнесу ухилятися від покарання	Збільшення фінансових надходжень у державний бюджет від штрафів сплачених суб'єктами господарювання за порушення конкурентного законодавства
	Перегляд законів, що потребують уточнення	Підвищення оперативності дій АМКУ та судових інстанцій
<i>Стимулювання розвитку малого й середнього бізнесу</i>		
Розвиток переробних виробництв	Інноваційно-технічний розвиток підприємств	Створення широкого асортименту продукції із високою доданою вартістю
	Формування системи фінансово-економічних стимулів	Пожвавлення ділової активності наявних суб'єктів господарювання, та створення нових підприємств (платників податків)
Забезпечення сталого розвитку суб'єктів бізнесу	«Зелений» розвиток суб'єктів бізнесу	Виробництво дорогої органічної продукції; «екологізація» промислового виробництва
	Розвиток соціо-еколого-економічних систем	Досягнення збалансованого соціо-еколого-економічного результату

Джерело: складено за матеріалами [83; 91–94]

Отже, вважаємо, що вище запропоновані шляхи й завдання лише сприятимуть покращенню стану конкурентної політики нашої держави й забезпеченню більш справедливих й більш сприятливих ринкових умов для ведення бізнесу, а також задоволенню реальних й потенційних потреб споживачів.

Попри те, що Україна й робить певні кроки у напрямку поліпшення свого конкурентного середовища й конкурентоспроможності, з рештою залишається необхідність у подальшому реформуванні, або удосконаленні наявної законодавчої бази, суттєвому підвищенні ефективності контролю й своєчасному запобіганні можливих порушень конкуренції й конкурентної політики із метою формування найбільш сприятливого середовища для розвитку і створення бізнесу тощо.

3.2. Підвищення ефективності механізму та інструментів регулювання конкуренції в Україні

Регулювання конкуренції є важливою складовою реалізації національної конкурентної політики, а також економічного розвитку держави, адже передбачає створення рівних (рівноправних) умов для усіх суб'єктів господарювання, представлених на ринку, націлене на запобігання можливих антиконкурентних практик, а також впливає на формування найбільш сприятливого (оптимального) бізнес-середовища.

Щоб досягти ефективних конкурентних відносин у ринковому середовищі держава має сформувати й запустити у дію такий механізм, що здійснюватиме ефективне регулювання поведінки учасників цих відносин за допомогою відповідних інструментів (засобів).

На думку О.В. Гаран «механізм регулювання економічної конкуренції – це сукупність засобів правового та економічного, організаційного характеру, у межах, визначених законом, впливу держави на структуру ринку та економічну поведінку його суб'єктів, які дають змогу здійснювати ефективний розподіл

ресурсів і, як наслідок, підвищення добробуту населення та розвиток економіки держави» [95].

Необхідність самого механізму регулювання конкуренції в Україні, а також поступове підвищення його ефективності обумовлено, перш за все, притаманністю явищу вітчизняної економічної конкуренції ряду негативних рис, що впливають на погіршення стану сформованого конкурентного середовища.

Механізм регулювання конкуренції в Україні є складовою (основним елементом) механізму реалізації конкурентної політики держави. У свою чергу, він має складну структуру та складається із ряду взаємопов'язаних механізмів, а також потребує постійного підвищення своєї ефективності й перегляду принципів функціонування (рис. 3.2).

Як видно із рис. 3.2., механізм регулювання конкуренції має складну структуру, повинен бути ефективним і потребує в наш час, під впливом різноманітних зовнішніх й внутрішніх факторів, постійного удосконалення, відповідно до принципів сталого розвитку, із метою формування оптимального (найбільш вигідного для всіх учасників) конкурентного середовища.

Чи не основними умовами підвищення ефективності регулювання конкуренції в Україні має стати зміцнення нормативно-правової бази регулювання, що передбачає удосконалення вітчизняного антимонопольного законодавства й імплементація його з кращими світовими практиками, а також підвищення автономії (сприяння забезпеченню незалежності дій) спеціальних регуляторних органів у напрямку становлення ефективної конкуренції та конкурентної політики держави, переважно, за рахунок належного забезпечення необхідною ресурсною базою для цього й послабленням рівня залежності від політичного впливу вищих органів державної влади.

Важливим етапом підвищення ефективності регулювання конкуренції в державі має стати створення інноваційної прозорої системи моніторингу й контролю ринків, що передбачає використання сучасних методів аналізу інформаційно-статистичних даних, а також швидкого виявлення (запобігання) правопорушень й прийняття оперативного рішення щодо покарання суб'єктів

господарської діяльності, що порушують чинне конкурентне законодавство.

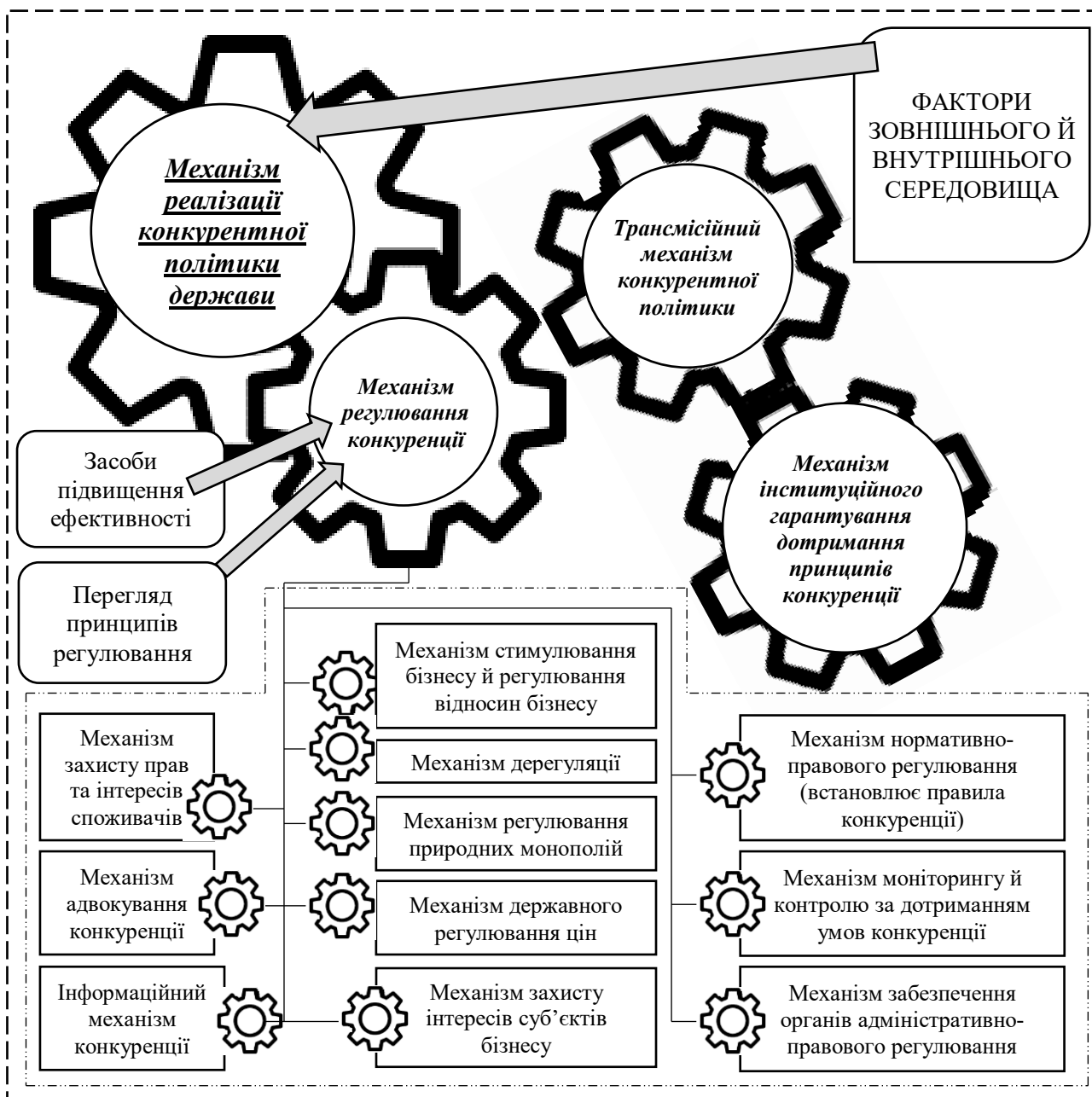

Рис. 3.2. Структурна модель ефективного механізму регулювання відносин конкуренції в державі

(Джерело: складено автором за даними [37; 95])

У досягненні вищого рівня ефективності механізму регулювання конкуренції в Україні допоможе позитивний досвід й, безумовно, підтримка

міжнародних організацій, що зможуть надати ґрунтовні висновки і пропозиції у вирішенні даного питання.

Вважаємо, що значно підвищити ефективність механізму регулювання конкуренції в нашій державі допоможе правильне налаштування його структурного елемента, що здійснює дерегуляцію (механізм дерегуляції), або, іншими словами, забезпечує зменшення регуляторного тиску із сторони органів влади на деяких суб'єктів бізнесу (особливо, мікро та малих підприємств), також здійснення порівняльної оцінки впливу дії вітчизняного законодавства (нормативно-правових актів) із чинними міжнародними нормами й стандартами.

Правильно налаштований механізм дерегуляції у нашій державі допоможе значно спростити й покращити умови створення, ведення та розвитку підприємництва, адже передбачає суттєве пришвидшення різних дозвільних процедур, зниження бюрократії, пов'язаної із оформленням та проходженням даних процедур тощо. Вважаємо, що перш за все, це дозволить активізувати й пожвавити створення й розвиток підприємницької діяльності серед малих суб'єктів господарської діяльності.

Також вважаємо, що сьогодні в Україні необхідний перегляд ключових принципів й засобів механізму регулювання природних монополій, а також надання йому прозорості й публічності, адже це сприятиме запобіганню «перехресного субсидіювання, забезпечення економічної обґрунтованості встановлення тарифів і ефективної системи надання адресних субсидій, запровадження комерційного обліку ресурсів» [37].

Однією із умов підвищення ефективності регулювання конкуренції в Україні вважаємо удосконалення механізму стимулювання розвитку суб'єктів підприємництва. В даному випадку потрібно переглянути, як принципи, так й саму процедуру (процес) розподілу та надання державної фінансової допомоги суб'єктам господарської діяльності, а також забезпечити справедливий розподіл державних фінансових інвестицій, субсидій, дотацій, пільги між великими та малими підприємствами, адже, як правило, вони надаються у якості фінансово-економічної підтримки одним і тим самим підприємствам чи галузям. Також

потрібно удосконалити й підвищити ефективність самих інструментів стимулювання створення й розвитку бізнесу, що пропонує суб'єктам господарювання наша держава. Запропоновані заходи сприятимуть, як економічному розвитку нашої держави, так і посиленню конкурентних відносин між всіма суб'єктами господарювання на ринках держави.

Потребує удосконалення й інформаційний механізм конкуренції у напрямку підвищення якості і об'єктивності інформаційно-статистичних даних про стан конкуренції на ринку. Зокрема, потрібно сформувати надійну та «правдиву» цифрову базу даних мікроекономічної статистики. На нашу думку, дані заходи спроможні підвищити ефективність механізму регулювання конкуренції у нашій державі.

Особливу роль у підвищенні ефективності механізму регулювання конкуренції в нашій державі потрібно приділити удосконаленню регулювання нецінової конкуренції. З даного приводу, на думку М.В. Соболевої «основними напрямками вдосконалення такого регулювання є формування мереж взаємодії глобальних, регіональних та національних антимонопольних органів, використання можливостей глобальних інформаційних мереж для виявлення практики недобросовісної конкуренції, інституційно-організаційного впорядкування нецінових методів конкуренції, диференціація методів регулювання нецінової конкуренції з урахуванням їхнього групування за напрямками формування конкурентних переваг» [96].

Вважаємо, що усі вище запропоновані заходи сприятимуть значному покращенню ефективності механізму регулювання конкуренції в Україні, а також сформують найбільш сприятливе конкурентне середовище й умови для ведення й розвитку підприємництва.

На нашу думку, у підвищенні ефективності механізму реалізації конкуренції в нашій державі допоможе дотримання таких принципів, яких дотримуються у країнах Європейського союзу, зокрема: заборона узгодженої практики суб'єктів господарювання на внутрішньому й зовнішньому ринках, унеможливлення зловживання окремим суб'єктами господарювання своїм

домінуючим становищем у межах певного ринку, дотримання належного об'єктивного контролю за концентраціями, прозорість системи й процедури державної підтримки суб'єктів господарської діяльності, ліберизація (табл. 3.2.).

Таблиця 3.2

Основні принципи підвищення ефективності механізму регулювання конкуренції в Україні

Принцип	Короткий зміст (суть)
Заборона узгодженої практики суб'єктів господарювання	Запобігання антиконкурентним практикам певних суб'єктів підприємництва на внутрішньодержавних та міжнародних ринках
Унеможливлення зловживанням суб'єктами господарювання своїм домінантними перевагами у межах певного ринку	Дотримання практики справедливого ціноутворення на продукцію (товари, послуги), а також забезпечення цілком справедливих умов торгівлі на зовнішньому та внутрішньому ринках збуту. Стимулювання збільшення обсягів виробництва, збуту й інноваційно-технічного розвитку із метою максимального задоволення власних потреб, а також потреб споживачів. Укладання взаємовигідних угод між усіма, без винятку, суб'єктами господарської діяльності, що сприяє забезпеченню умов «рівної» конкуренції
Належний контроль за концентраціями	Належний моніторинг та контроль за процесами злиття підприємств. Дотримання даного принципу дозволяє вирішити можливі питання правової неузгодженості, особливо у процесі здійснення суб'єктами бізнесу зовнішньоекономічної діяльності
Прозорість системи й процедури державної підтримки суб'єктів господарської діяльності	Дотримання даного принципу передбачає повний нагляд, моніторинг й контроль за фінансово-економічними та іншими ресурсами, що надає держава для стимулювання створення та активного розвитку суб'єктів господарської діяльності
Принцип лібералізації	Даний принцип передбачає так звану «перебудову» усіх національних монополій, що мають торговельний зміст так, щоб в умовах постачання й збуту продукції (товарів, послуг) було належними чином забезпечено відсутність будь якого роду дискримінації на ринку

Джерело: складено за матеріалами [3]

На ефективність роботи механізму регулювання конкуренції в нашій державі будуть впливати відповідні інструменти (засоби), вплив яких на регуляторну політику у сфері конкуренції потрібно постійно оцінювати із метою їх подальшого удосконалення чи заміни.

Аналіз інструментів регулювання конкуренції в Україні свідчить, що всім їм притаманний нормативно-правовий характер і їх умовно можна розділити на такі групи: захисні, заборонні, запобіжні й стимулюючі.

В тому випадку коли нормативно-правовий інструментарій регулювання економічної конкуренції показує свою ефективність, відбувається розвиток економіки держави, зростає рівень її конкурентоспроможності.

Проте, в епоху глобального розвитку, вважаємо, щоб досягти максимальної ефективності у процесі регулювання конкуренції в державі потрібно більше посилювати роль й ефективність інструментів, що мають не лише «каральний» вплив на суб'єктів господарювання, а також здійснюють «стимулюючий» (в основному, маються на увазі інструменти фінансово-економічного розвитку бізнесу).

«На сьогодні, на жаль, ефективні інструменти реалізації конкурентної політики, які були б однаково дієві на всіх ринках, чітко не визначені. Наявність такої прогалини вказує на необхідності розробки особливої класифікації та кваліфікації ринків, а поряд із такими категоріями і механізмами, які були б дієвими на будь-якому ринку, вчинення згаданих дій є важливим задля досягнення такої мети, як забезпечення і внутрішньої конкуренції на ринку, і конкурентоспроможності на зовнішніх ринках та наявності внутрішнього інвестиційного ресурсу» [97].

Особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення, підвищення ефективності інструментів регулювання конкуренції в Україні виступає одним із головних і складних завдань забезпечення економічного розвитку держави. У зв'язку із цим можемо запропонувати певні кроки (рис. 3.3).

Для підвищення ефективності регулювання конкуренції в нашій державі потрібно працювати над зміцненням вітчизняної нормативно-правової бази, а також забезпечити виконання вимог антимонопольного законодавства без винятку усіма суб'єктами господарської діяльності, зокрема шляхом удосконалення наявних інструментів контролю, й заходів щодо впровадження прозорих процедур і повного забезпечення ефективної взаємодії між органами

влади, суб'єктами бізнесу, представниками громадськості тощо. При цьому, важливо забезпечити ефективну роботу вітчизняних антимонопольних органів для своєчасного виявлення, ретельного розслідування, й, відповідно, припинення антиконкурентних практик суб'єктами господарювання в державі, зокрема, таких як недобросовісна конкуренція, зловживання домінуючим становищем, а також укладання заборонених чинним законодавством угод.

Рис. 3.3. Шляхи підвищення ефективності інструментів регулювання конкуренції в державі

(Джерело: складено автором за даними [37; 95])

Погоджуємось із думкою стосовно того, що «враховуючи позицію українського Уряду, доцільно оптимізувати структуру конкурентних органів України, запровадити більш тісну взаємодію із правоохоронними органами, або наділити органи Антимонопольного комітету України низкою функцій з проведення оперативно-розшукової діяльності» [98].

Важливим кроком підвищення ефективності інструментів регулювання конкуренції в нашій державі вважаємо прискорення процесів діджиталізації державного (й приватного) сектора, адже це сприяє заміні паперового документообігу на електронний, що пришвидшує роботу антимонопольних органів, до того ж «цифровізація державного сектору є зручною для громадян і синонімом боротьби з корупцією, а також процес цифрової трансформації створює перспективу забезпечення рівного доступу всіх українців до інформаційно-сервісних ресурсів країни» [99].

Сьогодні важливу роль в процесі підвищення ефективності регулювання конкуренції державні органи влади присвячують такому інструменту як інформаційні платформи, використовуючи їх бази даних і зарекомендовані своєю ефективністю засоби впливу на поведінку споживачів, де останні виступають у ролі регулятора-посередника.

До того ж, як зауважив О.М. Білянський «мінімізація структуроутворюючих (домінантних) платформ негативного впливу на стан ринкової конкуренції передбачає: впровадження відповідальності за встановлення правил, які перешкоджають конкуренції на платформі; наділення регулятивних органів відповідними повноваженнями і регуляторними інструментами; контроль за антиконкурентними технологіями, застосовуваними ІІ; урахування специфіки запитів щодо сумісності альтернативних ІІ на ринках, що контролюють домінантні платформи, в кожному конкретному випадку; вжиття заходів щодо підтримки трансферабельності ідентифікаційних даних і використання відкритих інтерфейсів програмування (API); розрізнення виключних і експлуатаційних зловживань» [100]. Крім того, як зазначає автор, конкурентна політика не повинна ставати перешкодою у пошуку домінуючого

становища, у випадку, якщо засоби досягнення цієї мети створюють так званий виграш інтересів для споживачів і надають цілковиті гарантії відсутності бар'єрів для входу на певний ринок нових суб'єктів господарювання.

Важливим кроком у підвищенні ефективності інструментів регулювання конкуренції в Україні є посилений захист й належна фінансово-економічна підтримка суб'єктів внутрішнього ринку держави, що відповідає принципам справедливості, рівності, доцільності, сталості, що запобігає появі явища недобросовісної конкуренції, а також домінування іноземних підприємств. Особливої підтримки в розвитку господарської діяльності у нашій державі потребують суб'єкти малого й середнього бізнесу, а також науково-виробничих й інноваційно-технічних секторів.

Особливо важливо в період післявоєнного відновлення нашої держави створити сприятливі умови для привабливості інвестицій, а також підтримки інвесторів, що сприяють розвитку конкурентних ринків та зміцненню економіки країни. Крім того, варто зосередити увагу на активному відновленні й розвитку конкурентоспроможних галузей економіки, що забезпечать відновлення та стабільний розвиток України.

Необхідно також розвивати й розширювати межі міжнародного співробітництва в галузі регулювання відносин конкуренції, обмінюватись досвідом, а також найбільш кращими (привабливими) практиками із іншими державами, що здійснюватиме сприятливий вплив на підвищення ефективності інструментів регулювання конкуренції в середині держави.

Отже, вище зазначені пропозиції справді можуть (прямо чи опосередковано) сприяти підвищенню рівня ефективності інструментів регулювання конкуренції в Україні, особливо в періоди воєнного та післявоєнного відновлення, створенню найбільш оптимального конкурентного середовища, а також стимулюванню сталого економічного розвитку держави.

Висновок до 3 розділу

Отже, в підсумку до 3 розділу даної роботи можемо зробити висновок, що удосконалення і розвиток конкуренції та конкурентної політики в державі являє одне із важливих завдань розвитку національної економіки (особливо в період воєнного та післявоєнного розвитку), що зумовлене різними факторами зовнішнього й внутрішнього середовища.

З метою визначення пріоритетних напрямів удосконалення конкуренції та конкурентної політики в Україні було виявлено проблеми, що стоять на шляху ефективної реалізації конкурентної політики і встановлено, що між ними існує тісний взаємозв'язок.

Ретельний огляд даних проблем дозволив виділити наступні пріоритетні напрямки посилення конкуренції та державної конкурентної політики в Україні, що передбачають удосконалення ринкових механізмів, посилення ролі та впливу держави у питанні забезпечення ефективної реалізації конкурентної політики, удосконалення регуляторної практики відносини конкуренції, а також стимулювання розвитку малого й середнього бізнесу.

Обумовлено необхідність підвищення ефективності механізму та інструментів регулювання конкуренції в Україні, а також запропоновано принципи й напрями, згідно яких має відбуватись даний процес.

Дійшли висновку, що потрібно приділити важливу увагу процесам стимулювання конкуренції на ринках нашої держави, адже в умовах воєнного та післявоєнного розвитку економіки її розвитку це є однією із передумов сталого соціо-еколого-економічного розвитку, а також підвищення конкурентоспроможності на зовнішніх й внутрішніх ринках.

В результаті чого було запропоновано вектори стимулювання конкуренції на ринках держави, виходячи із загального стану (тенденцій, проблем) конкретного ринку продукції та встановлено, що досягнення найбільш високих (ефективних) результатів в даному процесі потребує розробки й використання спеціальних інструментів впливу на учасників ринків.

ВИСНОВКИ

В наш час, конкуренція виступає у ролі важливого фактору розвитку національної економіки, а також забезпечення ефективного функціонування ринкової системи. Правильно обрана конкурентна політика держави має вирішальне значення у процесі забезпечення стабільного функціонування ринкових систем й також загалом допомагає у стимулюванні її збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку.

Серед вчених існує безліч думок і підходів стосовно трактування терміну «конкуренція», тому досі відсутнє єдине загальне визначення даного поняття.

Сьогодні, конкуренцію актуально розглядати, як одну із важливих форм руху капіталу між суб'єктами господарювання на національному та міжнародному рівні, що в кінцевому результаті сприяє розвитку національної господарської системи, конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та підвищенню добробуту населення країни.

Досліджено особливості внутрішньогалузевої, міжгалузевої та міжнародної конкуренції, здійснено їх порівняння, в результаті чого стало зрозуміло, що конкуренція виконує ряд важливих функцій у процесі економічного розвитку держави.

Таким чином, було запропоновано власне визначення конкуренції, як «складного процесу взаємодії різних суб'єктів господарювання на ринку, який відбувається в жорсткій боротьбі за здобуття максимального прибутку, шляхом постійного вдосконалення виробничих технологій, зниження витрат на виробництво та підвищення якості продукції, проходить у формі змагання за обмежене число ресурсів та збільшення кількості споживачів, налагодження партнерських відносин із контрагентами, що має всезростаючий характер у контексті глобальних змін, а також сприяє сталому розвитку ефективної економіки, стимулює розробку, впровадження й використання інновацій з метою забезпечення безперервного процесу поліпшення якості виготовлених товарів і наданих послуг із забезпеченням права й можливості «вільного» вибору для

споживачів».

Встановлено, що засади та методи регулювання відносин конкуренції в Україні здійснюються відповідно до прийнятих нормативних актів (Постанова Верховної Ради України «Про Державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції») та законів «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», а також й інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих у відповідності до цих законів.

Забезпечення економічної конкуренції виступає одночасно дуже важливим і складним об'єктом державного регулювання, а тому на сучасному етапі розвитку ринкових відносин та конкурентного середовища потребує безперервного процесу удосконалення наявних форм й засобів, що використовує держава для здійснення регулювання відносин (зв'язків) між суб'єктами господарювання тощо.

Суттєві структурні диспропорції в економічній системі нашої держави свідчать про необхідність її переорієнтації на нові принципи розвитку й побудову відповідної моделі конкурентної політики, яка б об'єктивно враховувала, як наші національні особливості, так й світові тенденції ефективного розвитку міжнародних інвестиційних потоків тощо.

Тому, світовий досвід реалізації конкурентної політики, а передусім досвід країн Європейського Союзу, є особливо актуальним для нашої держави і його використання допоможе у визначенні найбільш оптимальних шляхів розвитку вітчизняної конкурентної політики.

У довоєнний період (до 2021 року) Україна піднімалась у Світовому рейтингу конкурентоспроможності (за період 2017-2021 рр. піднялась у ньому на 6 позицій), що є позитивним явищем, адже означає поліпшення показників її діяльності та позицій у порівнянні із іншими країнами щодо здатності конкурувати, а також досягати економічного успіху (зростання) на глобальній арені. Також, аналіз показників обсягу ВВП, експорту й імпорту продукції,

надходження прямих іноземних інвестицій, вказують на поступове підвищення рівня конкуренції та конкурентоспроможності нашої держави до 2021 року.

Війна значно послабила конкурентні позиції України на міжнародній арені, а також знизилу конкуренцію між суб'єктами господарювання всередині держави. Однак, злагоджені діє органи влади, суб'єктів бізнесу та іноземних партнерів допоможуть у швидкому економічному відновленні нашої держави й розвитку конкуренції та конкурентних відносин.

Проте Уряд України продовжує вживати усіх можливих заходів для зміцнення конкурентної політики, а також стимулювання конкуренції, що включають реформування наявного законодавства, зміцнення ролі й повноважень антимонопольного органу, створення найбільш сприятливих умов для розвитку суб'єктів господарювання й інновацій.

Для подальшого удосконалення конкуренції та конкурентної політики в Україні необхідно: продовжувати реформування законодавства з метою створення прозорих і ефективних правил гри, що відповідають міжнародним стандартам конкуренції; забезпечити органи Антимонопольного комітету України достатніми ресурси й повноваженнями для ефективного здійснення своїх функцій; створити сприятливе середовище для розвитку підприємництва, зокрема шляхом надання фінансової та інфраструктурної підтримки інноваційним підприємствам.

В теперішніх умовах, держава повинна стимулювати суб'єктів господарювання максимально використовувати наявний виробничий та сировинний потенціал, або ж сприяти максимальному його використанню за рахунок розширення стадій поглибленої переробки сировини (продукції) із якою працюють і збільшувати ланцюг доданої вартості продукції, що виробляє.

Удосконалення конкурентної політики та стимулювання конкуренції в Україні сприятиме підвищенню ефективності економіки, збільшенню кількості інвестицій, покращенню якості продукції й послуг, зниженню цін для споживачів, а також та загальному підвищенню життєвого рівня населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лукач І. В. Розвиток поняття про конкуренцію в американській та європейській правових доктринах/ І. В. Лукач // Економіка та право. 2017. № 3 (48). С. 63-68.
2. Лупак Р. Л. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. / Р. Л. Лупак, Т. Г. Васильців. Львів : Видавництво ЛКА, 2016. –484 с.
3. Смирнова К. В. Правовий порядок конкуренції в Європейському союзі (новітні тенденції розвитку) / К. В. Смирнова // Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право. – Київ, 2015. – 500 с.
4. Греджева Т. В. Конкуренція в підприємницькій діяльності: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] / Т. В. Греджева // Облік і фінанси АПК: освітній портал. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/konkurenciya-v-pidpriemnickiy-diynalnosti-teoretichni-aspekti.html>.
5. Економічна енциклопедія. / Відпов. ред. С. В. Мочерний. К., «Академія». Т. 1, 2000. 864 с.
6. Тихоліз Л. С. Розвиток конкуренції в ринковій економіці / Л. С. Тихоліз // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2011. Вип. 19. С. 322-326.
7. Єлець О. П. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства / О. П. Єлець // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 1. С. 58-64.
8. Фертікова Т. М. Особливості розвитку інституту конкуренції в економіці України у світлі теорії інституційних змін / Т. М. Фертікова // Наукові праці. Економіка. 2015. Вип. 253 (265). С. 33-38.
9. Чіков І. А. Конкуренція: теоретичні підходи до розуміння сутності поняття / І. А. Чіков // Агросвіт. 2019. № 10. С. 74-80.
10. Припуга Н. В. Особливості моніторингу конкурентного середовища в молокопродуктовому підкомплексі України / Н. В. Припуга // Економічний

аналіз: зб. наук. праць. – 2015. – Том 19. – № 3. – С. 80-85.

11. Дудник О. В. Економічна природа понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність» / О. В. Дудник, С. Міненко // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 29(1). – С. 112-116.

12. Нілова Н. М. Конкуренція: дослідження теоретичного підґрунтя / Н. М. Нілова, Т. О. Семененко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2012. Вип. 36. С. 117-125.

13. Верхоглядова Н. Ретроспективний огляд розвитку теорії конкурентних переваг / Н. Верхоглядова // Вісник Академії митної служби України. 2004. №4. С. 25-30.

14. Богомолова К. С. Генезис теоретичних поглядів на природу конкуренції / К. С. Богомолова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2014. Вип. 8. С. 147-150.

15. Зубчик О. А. Трансформація концепту «конкуренція» у науковій думці в контексті суспільного розвитку / О. А. Зубчик // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. 2018. Вип. 1. С. 26-31.

16. Цюцюпа С. В. Вплив конкуренції на інноваційну діяльність підприємств / С. В. Цюцюпа // Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. 2019. Вип. 1. С. 221-229.

17. Романенко В. Конкуренція і конкурентоспроможність / В. Романенко // Вісник НАН України. 2007. № 8. С. 14-17.

18. Зверяков М. І. Економічний розвиток в епоху становлення «цифрового капіталізму» / М. І. Зверяков // Економіка України. 2020. № 8 (705). С. 3-23.

19. Мелешенко А. И. Конкуренция транснациональных банков азии как определяющий фактор движения прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в условиях глобализации мировой экономики / А. И. Мелешенко // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 5. С. 56-58.

20. Норченко А. Регіональна конкурентоспроможність в стратегії соціально-економічного розвитку регіону / А. Норченко // Збірник наукових

праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. Вип. 35. Ч. 2. С. 195-199.

21. Регіональна політика: методологія, методи, практика // НАН України. Інститут регіональних досліджень: Редкол.; відповідальний редактор академік НАН України М. І. Долішній. Львів, 2001. 700 с.

22. Халло В. Ф. Суб'єкти державного регулювання міжгалузевої банківської конкуренції / В. Ф. Халло // Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.3. С. 291-297.

23. Росецька Ю. Б. Аналіз стану внутрішньогалузевої конкуренції в Україні на прикладі підприємств легкої промисловості / Ю. Б. Росецька // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. 2007. №1 (24). С. 27-33.

24. Мірко Н. В. Основні види конкурентних відносин на внутрішньому ринку промислової продукції / Н. В. Мірко // Наукові записки. Серія «Економіка». 2009. Вип. 12. С. 257-267.

25. Монополістична конкуренція // Економіка фінанси URL: <https://www.economiafinanzas.com/uk/competencia-monopolistica/>

26. Борисова Т. Феномен міжнародної конкуренції в сучасній економіці / Т. Борисова // Галицький економічний вісник. 2010. №2(27). С. 34-40.

27. Кутняк О. В. Міжнародна конкуренція регіонів – економічне явище глобалізації / О. В. Кутняк // Проблеми матеріальної культури, економічні науки. С. 163-166.

28. Конкуренція у міжнародному бізнесі: навчально-методичний комплекс з дисципліни / Уклад. В.В. Зеліч (Яцко). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. 76 с.

29. Гончарук Т. І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості / Т. І. Гончарук // Актуальні проблеми економіки. 2004. № 2. С. 130-146.

30. Конкуренція і конкурентна політика: категорії та поняття [В. Д. Лагутін, О. О. Бакалінська, О. В. Вертелєва та ін.]. Київ : КНТЕУ, 2009. 320 с.

31. Борисенко З. Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України : монографія / З. Борисенко. Київ : Таксон, 2004. 334 с.

32. Калініченко Б. В. Світовий досвід реалізації конкурентної політики

держави на ринку агропродовольства / Б. В. Калініченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 21. Ч. 2. С. 31-34.

33. Козлова І. М. Особливості формування конкурентної політики в Україні / І. М. Козлова, Н. М. Лобанова // Конкурентоспроможність та інновації : проблеми науки та практики : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 25 листопада 2022 р. Харків, 2022. С. 331-335.

34. Халімон Т. М. Конкурентна політика підприємства: сутність, принципи, орієнтири та підходи формування / Т. М. Халімон // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 2 (07). С. 155-160.

35. Ясько Ю. І. Конкурентна політика в системі державного регулювання економіки. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : спеціальність 08.00.01 економічна теорія та історія економічної думки. 2015. 20 с.

36. Юрчишина Л. І. Конкурентна політика та конкурентне законодавство України / Л. І. Юрчишина // Бізнес-навігатор. 2012. № 1 (27). С. 45-52.

37. Лагутін В. Конкурентна політика держави: механізм реалізації / В. Лагутін // Вісник КНТЕУ. 2016. № 4. С. 22-37.

38. Чудак В. В. Напрями конкурентної політики держави / В. В. Чудак // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 18. С. 90-92.

39. Даценко Ю. М. Теоретико-інституціональні аспекти формування конкурентної політики держави / Ю. М. Даценко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 22. Ч. 1. С. 88-91.

40. Бакалінська О. О. Сучасні тенденції розвитку конкурентної політики і права [Електронний ресурс] / О. О. Бакалінська // Платформа стратегічної та законотворчої аналітики «Координата». URL: <https://coordynata.com.ua/sucasni-tendencii-rozvitku-konkurentnoi-politiki-i-prava>.

41. Синявська А. В. Становлення антимонопольного законодавства в США та в Україні / А. В. Синявська // Європейські перспективи. 2021. № 2. С. 44-47.

42. Швидка Т. І. Контроль за концентрацією та попередження зловживань монопольним становищем у рамках міжнародної конкуренції / Т. І. Швидка //

Держава та регіони. Серія: Право. 2018. № 3 (61). С. 59-64.

43. Голота А. С. особливості конкурентних відносин України в умовах глобалізації / А. С. Голота // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2013. Вип. 3. С. 58-64.

44. Лайкова М. С. Антимонопольна політика України: її зміст та особливості реалізації / М. С. Лайкова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2011. Вип. 10. С. 168-171.

45. Турковський О. Я. Адміністративно-правовий статус територіальних підрозділів Антимонопольного комітету України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії : спеціальність 081 «Право». Дніпро, 2011. 246 с.

46. Гладун О. З. Конституційно-правові засади регулювання конкурентних відносин в Україні / О. З. Гладун // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Одеська нац. юрид. акад. Одеса : Юрид. л-ра, 2005. Вип. 26. С. 213-220.

47. Історія АМКУ. Антимонопольний комітет України : офіційний вебпортал URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/pro-amku/istoriya>

48. Проект Закону України від 01.03.2012 № 10138 (Одержаний ВР України). Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» (щодо вдосконалення контролю за дотриманням законодавства про рекламу) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF7TM00A?an=3>

49. Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» щодо лібералізації діяльності у сфері виробництва і обігу спирту етилового. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 2, ст.15) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-20#Text>

50. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання загрозам у сфері економічної конкуренції. Пропозиції та зауваження АМКУ від 15 червня 2021 р. № 5662 / Антимонопольний комітет України : офіційний вебпортал URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do->

[deyakih-zakonodavchih-aktiv-ukrayini-shchodo-zapobigannya-zagrozm-u-sferi-ekonomichnoyi-konkurenciyi](#)

51. Захист економічної конкуренції : посібник для суддів / Упоряд. В. Брадеуцану, Н. Шукліна, О. Коптева. Лондон, 2021. 93 с.

52. Про Державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції. Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993, № 3757-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3757-12#Text>.

53. Про захист економічної конкуренції. Закон України № 2210-III від 10 січня 2001 р URL: <https://www.spfu.gov.ua/ua/documents/3855.html>

54. Про Антимонопольний комітет України. Закон України від 31.03.2023, № 3659-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

55. Про захист від недобросовісної конкуренції. Закон України від 16.10.2020, № 236/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>

56. Про державну допомогу суб'єктам господарювання. Закон України ред. від 10.07.2022, № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>

57. Горбаль Н. І. Становлення та сучасні особливості конкурентної політики в Україні / Н. І. Горбаль, С. Б. Романишин, П. І. Ціхоцький // Бізнесінформ. 2019. № 2. С. 72-77.

58. Проект Концепції державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwixxOf29K_-AhXG-6QKHb8GDWQQFnoECA4QAw&url=https%3A%2F%2Famcu.gov.ua%2Fstorage%2Fapp%2Fsites%2F1%2Fimported_content%2F5d690bbe727c8.pdf&usg=AOvVaw3qjii6Wrf9paajPyM4z5yH

59. Омельченко Л. В. Моделі адміністративно-правового захисту конкуренції розвинутих держав / Л. В. Омельченко // Право і суспільство. – 2020. – № 3. – Ч. 2. – С. 65-72.

60. Лазур П. Ю. Пріоритетні напрями активізації державної конкурентної політики у сфері малого та середнього підприємства в Україні / П. Ю Лазур // Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.11. С. 254-259.

61. Шишка Р. Б. Державний регуляторний вплив на відносини конкуренції в Україні / Р. Б . Шишка, Г. Д. Джумагельдієва // Юридичний вісник. 2015. № 1 (34). С. 181-183.

62. Масько А. М. Адміністративні бар'єри для розвитку конкуренції в Україні / А. М. Масько // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2018. Вип. 29. Ч. 1. С. 14-18.

63. Швидка Т. І. Удосконалення змісту та форми конкурентної політики держави (господарсько-правовий аспект) / Т. І. Швидка // Право та інновації. 2017. № 4 (20). С. 36-42.

64. Рейтинг конкурентоспроможності Ukraine / IMD World Center URL: <https://worldcompetitiveness.imd.org/countryprofile/UA/wcy>.

65. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2023 / Мінфін URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.

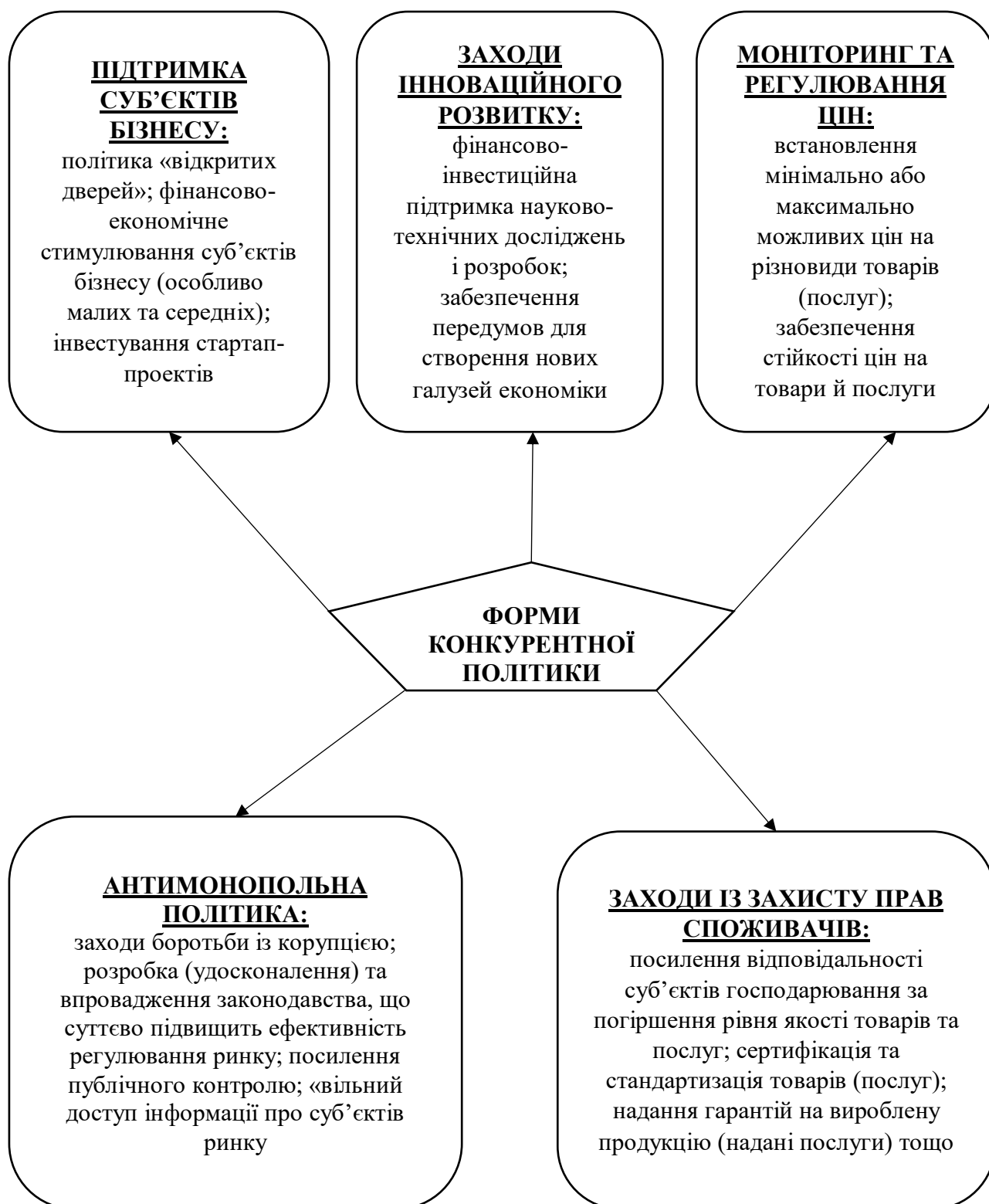
66. Експорт та імпорт України / Мінфін URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>.

67. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

68. Статистика зовнішнього сектору / Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#3>.

69. Звіт Антимонопольного комітету України за 2021 рік від 29.04.2022 № 6- рп URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2021>.

ДОДАТКИ

Основні форми конкурентної політики

(Побудовано автором)

Функції конкуренції та конкурентної політики

Функція	Конкуренція	Конкурентна політика
<i>Стимулююча (розвиваюча)</i>	Втримання конкурентних позицій на ринку змушує суб'єктів господарювання постійно удосконалювати свої продукти та послуги, використовувати все більш нові технології та процеси, що, в свою чергу, сприяє розвитку інноваційної діяльності	Полягає у сприянні розвитку конкуренції між суб'єктами господарювання всіма можливими засобами, так як це стимулює розвиток економіки держави (регіону), інновацій та впровадження нових технологій тощо
<i>Регулююча</i>	Щоб вижити на ринку, суб'єкти господарювання змушені посилювати свої конкурентні позиції шляхом підвищення якості товарів, що виробляють і послуг, які надають, а також знижувати ціни. Також, конкуренція забезпечує рівномірний розподіл ресурсів і, таким чином зниження монопольних позицій	Полягає у забезпеченні всіх суб'єктів господарювання на ринку рівними умовами конкуренції (зменшивши перешкоди для вступу на ринок нових «дрібних» учасників), регулює відносини між ними, таким чином підтримуючи «здорову» конкуренцію
<i>Захисна</i>	Запобігає можливим зловживанням монопольної влади, захищає права споживачів, надаючи їм можливість вибору та вільного доступу до різноманітних товарів та послуг й, таким чином, стимулює активний розвиток малого та середнього бізнесу	Передбачає захист прав й інтересів споживачів, суб'єктів бізнесу від зловживання й переваг монополій, захист національних інтересів й економічної безпеки держави, а також захист прав інтелектуальної власності
<i>Результативна (продуктивна)</i>	Полягає у ефективному використанні ресурсів й підвищенні продуктивності виробництва, зниженні всіх можливих витрат, а також збільшенні обсягів прибутку суб'єктів господарювання	Націлена на підвищення ефективності ринкової економіки шляхом активного стимулювання інновацій та розвитку нових технологій, техніки, зниження ціни, а також підвищення якості продукції й послуг
<i>Селекційна</i>	Конкуренція дозволяє споживачам «вільно» вибирати серед різних товарів і послуг, які пропонуються на ринку, суб'єктами господарювання, що їх виробляють (надають), а також обирати те, що найкраще відповідає їх наявним і потенційним потребам та уподобанням	Передбачає діяльність на ринку лише тих суб'єктів господарювання, що здатні задовільнити певні вимоги, як держави в цілому, так і окремих споживачів (чи категорій споживачів) у товарах (послугах) тощо

Примітка. Побудовано автором

Додаток В

Основні показники, що можуть характеризувати динаміку конкуренції на
ринках держави

(Джерело: складено автором за даними [57; 62])